

ΕΠΙΛΕΓΜΕΝΟΙ ΠΡΟΟΡΙΣΜΟΙ

Ζ Α Γ Ο Ρ Ο Χ Ω Ρ Ι Α
ΚΑΠΕΣΟΒΟ
ΔΕΥΤΕΡΟΣ ΣΤΑΘΜΟΣ

ΖΑΓΟΡΟΧΩΡΙΑ - ΝΟΜΟΣ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΦΩΤ. Θ. ΜΠΑΣΤΙΟΥΡΑΚΗΣ

εριφέρω το βλέμμα μου στο χώρο, στο αναμμένο τζάκι, στα αδιάβαστα ακόμα περιοδικά και εφημερίδες, στο χιονισμένο

μπαλκόνι και στα λευκά κλαδιά των δέντρων. Χρόνια είχαμε να δούμε τη Θεσσαλονίκη τόσο όμορφη. Και πάει πολύς καιρός από τότε, που η θαλπωρή του σπιτιού ήταν τόσο επιθυμητή, μετά από τις αδιάκοπες περιπλανήσεις στην Ελλάδα.

Και τώρα η Άννα...

Μένω για λίγο σιωπηλός. Σκέφτομαι τη γλυκειά ηρεμία, που ξαφνικά διακυβεύεται. Ύστερα έρχεται στο νου μου το χειμωνιάτικο τοπίο του Ζαγοριού, φαράγγια, γεφύρια, πέτρινα σπίτια κι εκκλησιές, καμινάδες που καπνίζουν, όλα κατάλευκα. Το ένστικτο του ταξιδευτή ξυπνάει και πάλι, οι "Σειρήνες" είναι ακατανίκητες.

Αρχίζει ένας μαραθώνιος τηλεφωνημάτων σε ξένωνες του Ζαγοριού, γνωστούς και άγνωστους. Όλοι "λυπούνται ειλικρινά, μα είναι κλεισμένοι από μήνες. Ίσως αν υπάρξουν κάποιες ακυρώσεις...".

Τότε χτυπάει το τηλέφωνο. Είν' ο αγαπητότατός μας φίλος **Γιάννης Βακάμης**, ο δά-

-Πώς νάναι άραγε οι συνθήκες αυτές τις μέρες στο Ζαγόρι;

αναρωτιέται παραμονές

Πρωτοχρονιάς η Άννα.

Της ρίχνω μια ματιά πάνω απ' την εφημερίδα μου. Δεν μου φαίνεται τόσο αθώα αυτή η ερώτηση.

-Όπως σ' όλη την Ελλάδα,

απαντάω με προσπονητή αδιαφορία. **Χιόνια, κρύο, δρόμοι παγωμένοι κι επικίνδυνοι.**

-Ποτέ δεν έτυχε να ζήσω το Ζαγόρι χιονισμένο, συνεχίζει απτόητη. Οι εικόνες πρέπει να είναι ονειρικές.

σκαλος απ' το Κουκούλι, που παίρνει να ευχηθεί για τον καινούργιο χρόνο. Ακούει το πρόβλημά μας και δεν διστάζει ούτε στιγμή.

-Το σπίτι μου στο Κουκούλι είναι ανοιχτό για σας. Πείτε μου μόνο πότε θα είστε εκεί, για να τηλεφωνήσω στον Πέτρο τον αδερφό μου να το ζεστάνει και να σας δώσει τα κλειδιά. Έτσι κι αλλιώς εγώ θα απουσιάζω.

Να προσπαθήσω να σας περιγράψω τη χαρά μας; Τα συναισθήματά μας γι' αυτό τον υπέροχο άνθρωπο; Μάλλον είναι αδύνατο. Διασχίζουμε με ήλιο την απέραντη λευκή επιφάνεια του Θεσσαλικού κάμπου και, μετά τα Μετέωρα, αρχίζουμε ν' ανηφορίζουμε προς τον **Κάμπο του Δεσπότη**. Πριν από την **Κατάρρα** ο ήλιος μας αποχαιρετάει οριστικά, λίγο αργότερα προβάλλει ο φοβερός αυχέννας τυλιγμένος στην παραζάλη της χιονοθύελλας. Το τελευταίο φως της μέρας μας βρίσκει ν' ανηφορίζουμε προς τα Ζαγοροχώρια. Το Φαράγγι του Βίκου είναι ήδη βυθισμένο στο σκοτάδι, οι θεόρατοι βράχοι του Γεφυριού του Κόκκορου διαγράφονται με συγχνονιστικό τρόπο στον σκοτεινό ουρανό. Έχουμε φτάσει στο Κουκούλι. Μας υποδέχεται ένα θερμό σπίτι κι ένας ακόμη πιο θερμός **Πέτρος Βακάμης**. Μας καταποπίζει, μας δίνει τα κλειδιά και μας εύχεται "καλή διαμονή".

Φαράγγι Βίκου

Το χιόνι έχει σκεπάσει το Καπέσοβο, η κεντρική πλατεία ζει ώρες μοναξιάς. Τα τραπεζάκια όμως και οι καρέκλες παραμένουν. Με το τέλος του χειμώνα θα γεμίσουν και πάλι με επισκέπτες. Καπέσοβο. “Ανω Μαχαλάς” χτισμένος στους ανατολικούς πρόποδες της “Γραδίστας”. (Δεξιά)

-Το πρωί σας περιμένουμε στο σπίτι για καφέ, λέει φεύγοντας και τα βήματά του ηχούν παράξενα στο ξερό στρώμα του πάγου.

Περιφέρουμε το βλέμμα στο νέο μας σπιτικό, το αυθεντικό Ζαγορίσιο σπίτι του Γιάννη Βακάμη. Λίγους μήνες πριν το θαυμάζαμε και το φωτογραφίζαμε στα πλαίσια του άρθρου μας για το Κουκούλι. Απόψε ξαναβρισκόμαστε σ’ αυτό, μοναδικοί ένοικοι μέσα στην παγωμένη νύχτα του Δεκεμβρίου.

-Σαν όνειρο μου φαίνεται, ψιθυρίζει η Άννα. Ποτέ δεν φανταζόμουν στο ξεκίνημα της μέρας, ότι η επιθυμία μου να ξαναβρεθώ στα Ζαγοροχώρια, θα πραγματοποιείτο μ’ αυτό τον τρόπο.

ΚΑΠΕΣΟΒΟ, ΠΡΩΤΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Την αστροφεγγιά της νύχτας διαθέτει ένα χάραμα παγερό και

ανέφελο. Λίγα λεπτά πριν βγει ο ήλιος πίσω από το Περιστέρι, το θερμομέτρο στο μπαλκόνι δείχνει -15°C . Είναι αυτό το ίδιο μπαλκόνι, που λίγους μήνες πριν μας χάριζε την ευεργετική δροσιά του στη ζέστη της ημέρας. Κατηφορίζουμε προσεκτικά το παγωμένο καλντερίμι. Στο σπίτι του Πέτρου, μας υποδέχεται η φιλόξενη οικογένεια με δυο διαφορετικές πίτες, αχνιστό καφέ και άφθονα χριστουγεννιάτικα γλυκά. Ξεδιπλώνονται απ’ τους καλούς μας φίλους μνήμες και διηγήσεις απ’ τα παλιά, τότε που το Κουκούλι ήταν ζωντανό και ακμαίο όλο το χρόνο, και, όπως σ’ όλα τα χωριά, τα σοκάκια του αντηχούσαν τούτες τις μέρες από τα κάλαντα των παιδιών και τις χαρούμενες φωνές τους.

-Κείνες οι μέρες πέρασαν για πάντα, λέει με παράπονο ο Πέτρος. Τώρα πια, χωρίς παιδιά, δεν μπορείς ν’ ακούσεις κάλαντα.

Βγαίνουμε στον ψυχρό αέρα του πρωινού.

ΦΩΤ. Θ. ΜΠΑΣΓΙΟΥΡΑΚΗΣ

Οι στέγες των Ζαγορίσιων σπιτιών είναι κατασκευασμένες με μεγάλη επιμέλεια και τέχνη. Αυτός άλλωστε είναι ο λόγος, που οι μεγάλες πλακοσκέπαστες επιφάνειες μπορούν και αντέχουν κάτω από το βάρος του χιονιού. Εικόνες λιτότητας στο Καπέσοβο, με τις πέτρινες καμινάδες, το χιόνι και το καμπαναριό της εκκλησίας του Αγίου Νικολάου. (Δεξιά)

Είναι ώρα ν' αρχίσουμε ν' ανηφορίζουμε προς το **Καπέσοβο**.

Αρχικά, στις πρώτες στροφές μετά το Κουκούλι, το Καπέσοβο είναι αθέατο. Λίγο αργότερα όμως, στα μισά της διαδρομής, το βλέμμα συναντάει στα βορειοδυτικά τη **Γραδίστα**, ένα βουνό που οι πέτρινες πλαγιές του ορθώνονται κατακόρυφα, σαν πελώριες κολώνες σμιλεμένες απ' τη φύση. Αποτελούνται απ' αυτό το γκριζο σχιστολιθικό πέτρωμα, που είναι τόσο διαδομένο στην περιοχή και οι ισόπαχες πλάκες του χρησιμοποιούνται ως πρώτη ύλη για τις στέγες των σπιτιών του Ζαγοριού. Στους ανατολικούς πρόποδες της Γραδίστας φωλιάζει το Καπέσοβο. Έτσι όπως είναι χτισμένο από την ίδια πέτρα δύσκολα ξεχωρίζει, μοιάζει με φυσική αρμονική συνέχεια του πέτρινου βουνού.

"Η δύσβατος και πετρώδης κομόπολις του

Καπεσόβου είναι εκ των καλυτέρων", αναφέρει στα "Ζαγορικά" του ο δόκτωρ της Ιατρικής και ιστορικός ερευνητής της Ηπείρου **Ι. Λαμπριδής** (1839-1891). Εξάλλου ο **Δ. Κωνσταντίος** σημειώνει για το Καπέσοβο, ότι "ο οικισμός αποτελεί έναν από τους κλασικότερους του κεντρικού Ζαγοριού και διαθέτει τα βασικά χαρακτηριστικά τέτοιου τύπου οικισμών: οπτική επικοινωνία (με άλλους οικισμούς) ασφάλεια, προσανατολισμό, θέα, βοσκή και νερό. Είναι μονοκεντρικός, με το κέντρο στην πλατεία του χωριού και γύρω τα σπίτια σε μαχαλάδες.

Τα σπίτια είναι λιθοκτίστα, τα περισσότερα διώροφα, με αδιακόσμητες και ασοβάντιστες τις εξωτερικές επιφάνειες. Λιθόστρωτα καλντερίμια που κατασκευάστηκαν το 1850 οδηγούν στους μαχαλάδες αλλά και έξω απ' το χωριό".

Αρκετές φορές στο παρελθόν τα βήματά μας

Η περίφημη "Σκάλα Βραδέτου",
ανάμεσα στο Βραδέτο και στο Καπέσοβο

Άφθονο χιόνι έχει καλύψει τα υψίπεδα του Βραδέτου δημιουργώντας εικόνες που θυμίζουν τοπίο αλπικό.

μας είχαν οδηγήσει στο Καπέσοβο, ποτέ όμως αυτές οι επισκέψεις δεν είχαν επεκταθεί περισσότερο από μια απλή περιπλάνηση στα κεντρικά του καλντερίμα ή ένα καφεδάκι στην πλατεία του χωριού. Κι ούτε ποτέ φανερώθηκε τόσο λευκό και γοητευτικό το Καπέσοβο στα μάτια μας.

Αφήνουμε όπως πάντα το αυτοκίνητό μας στο χώρο στάθμευσης και κατηφορίζουμε. Το καλντερίμι είναι σχεδόν εξαφανισμένο κάτω από παχύ στρώμα χιονιού. Μόνον στο κεντρικό του τμήμα, που χρησιμοποιείται περισσότερο, είναι ορατό το θαυμάσιο λιθόστρωτο, καμωμένο με τη γνωστή μαστοριά των ζαγορίσιων καλντεριμιτών.

Μερικές δεκάδες μέτρα παρακάτω το κεντρικό καλντερίμι διχάζεται. Προς τα δεξιά κατευθύνεται στο μοναδικό κατάλυμα του χωριού, τον ξενώνα “ΚΑΠΕΣΟΒΟ”, ενώ στην ευθεία οδηγεί στο “μεσοχώρι”. Ξανα-

βρίσκουμε μετά από καιρό την πλατεία με τον πλάτανο, την εκκλησία του Αγίου Νικολάου, το καφενεδάκι της κυρα-Όλγας, και τη “Στέρνα”, με τα παραδοσιακά της προϊόντα. Εικόνες γνώριμες, οικείες, μα τόσο διαφορετικές από εκείνες τις καλοκαιρινές που είχαμε στη μνήμη μας. Τότε αναζητούσαμε δροσιά κάτω από τα πλούσια φυλλώματα του πλάτανου, ψάχναμε να βρούμε κάποιο άδειο τραπεζάκι. Σήμερα είναι έρημη από ανθρώπους η πλατεία, σιωπηλή, το πλακόστρωτο δάπεδό της, τα κλαδιά του γεροπλάτανου, είναι καλυμμένα από χιόνι. Τα τραπεζάκια ωστόσο και οι καρέκλες από τη “ΣΤΕΡΝΑ” και το καφενεδάκι της κυρα-Όλγας παραμένουν. Δεν θα αργήσει η μέρα, που θα γεμίσουν πάλι απ’ τους κατοίκους και τους επισκέπτες του χωριού μετά τα χιόνια του χειμώνα.

Ο περίπατός μας συνεχίζεται νοηλικός και

αβίαστος. Η παρουσία ανθρώπων είναι σχεδόν μηδαμινή. Αραιές είναι και οι καμινάδες που καπνίζουν, κάτι απόλυτα φυσιολογικό, αφού οι χειμερινοί κάτοικοι του χωριού δεν ξεπερνούν τους είκοσι.

Ανηφορίζουμε προς το αυτοκίνητο, το κατάλευκο τοπίο του Ζαγοριού μας προσκαλεί.

Πέντε μέρες διαρκεί η περιπλάνησή μας στο Ζαγόρι. Πέντε μέρες χωρίς διακοπή, από νωρίς το πρωί μέχρι αργά το βράδυ, με μόνιμους πρωταγωνιστές το χιόνι και τον πάγο, σε κάθε σημείο των διαδρομών μας. Αμφιβάλλω αν έχει τύχει ποτέ να δούμε τόσο χιόνι στη ζωή μας. Απέραντες λευκές επιφάνειες, το ύψος του χιονιού έχει εξαφανίσει κάθε εδαφική ανωμαλία, δέντρα με τα κλαδιά σπασμένα από το βάρος, ρέματα και ρυάκια παγωμένα, παγοκρύσταλλοι αναρίθμητοι στις κάθετες πλαγιές, σαν σταλακτίτες σπηλαίων που αποφάσισαν ν' αλλάξουν κατοικία κι απ' τα σκοτάδια των αιώνων να βγουν στο φως.

Μια από τις πιο συναρπαστικές μας εμπειρίες είναι η ανάβασή μας στο **Βραδέτο**. Με υψόμετρο 1360 μέτρων στην πλατεία, το Βραδέτο είναι το πιο ορεινό χωριό του Ζαγοριού. Στα υψίπεδα πάνω απ' το Βραδέτο το τοπίο είναι αλπικό, ο όγκος του χιονιού απίστευτος, κινούμαστε διαρκώς με αργή τετρακίνηση κινδυνεύοντας κάθε στιγμή ν' ακινητοποιηθούμε. Φτάνουμε στο Βραδέτο μεσημέρι, η ομορφιά του είναι ασύγκριτη, όπως ασύγκριτες είναι κι οι εικόνες της περιφημης "Σκάλας Βραδέτου", της πιο ονομαστής του Ζαγοριού.

Μια μοναδική καμινάδα καπνίζει σ' όλο το χωριό. Είναι στο παλιό καφενεδάκι της **κυρα-Κωνσταντίνας** στην πλατεία. Τσιπουράκι, κρασάκι, τηγανιτές πατάτες και θαυμάσια ομελέτα. Ξύλα στη σόμπα και κουβεντούλα μ' αυτή την ηρωίδα. Θα ξαναρθούμε θειά-Κωστάντω, να είσαι βέβαιη.

ΞΕΝΩΝΑΣ "ΚΑΠΕΣΟΒΟ"

ΔΥΟ εβδομάδες μετά την πρώτη μας επίσκεψη το χιόνι, αν και αισθητά λιγότερο, εξακολουθεί να παραμένει στο Καπέσοβο. Ιδιαίτερα σε κάποια ανήλιαγα καλντερίμια έχει μετατραπεί σε συμπαγή πάγο, εξαιρετικά ολισθηρό και επικίνδυνο. Ξαναπαίρνουμε το κεντρικό καλντερίμι, και

στρίβουμε δεξιά προς τον ξενώνα. Είναι τόσο μικρές οι αποστάσεις που μέσα σ' ένα λεπτό βρισκόμαστε μπροστά στην αυλόθυρα. Κλασικό πετρόχτιστο σπίτι του Ζαγοριού, διώροφο, με όλα τα χαρακτηριστικά των οικημάτων του 19ου αιώνα, άριστα συντηρημένο. Η μικρή πλακόστρωτη αυλή έχει εξίσου θέα προς τον πέτρινο όγκο της Γραδίτσας, που ορθώνεται σε απόσταση μιας δρασκελιάς προς τα βορειοδυτικά.

Μια συμπαθέστατη γυναικεία φυσιογνωμία μας υποδέχεται ευγενικά. Είναι η κυρία **Βελισσαρία**, Καπεσοβίτισσα και απόγονος των φημισμένων Βογάδων αγιογράφων. Μας περνάει στο ισόγειο σαλονάκι που καταλήγει σε μια μικρή κουζίνα. Τα μάτια μας πέφτουν αμέσως σ' ένα παραδοσιακό ζωγραφικό θέμα που κοσμεί τον τοίχο.

-Όλο το σπίτι είναι διακοσμημένο από το χέρι του Πέτρου Φίτσιου, του αείμνηστου του άντρα μου, μας εξηγεί. Κάποια από τα θέματα είναι ζωγραφισμένα από μένα, έτσι για να συντηρείται η οικογενειακή παράδοση.

Ο ξενώνας είναι μικρός, αποτελείται από τρία τρίκλινα και δυο δίκλινα δωμάτια. Έχει κανείς περισσότερο την αίσθηση, ότι βρίσκεται σ' ένα ξεστό Ζαγορίσιο σπίτι παρά σ' έναν τυπικό ξενώνα.

Η χρήση παραδοσιακών επίπλων, έντονων χρωματικών τόνων στους τοίχους και στα καλύμματα, σε συνδυασμό με τις θαυμάσιες ζωγραφικές παραστάσεις, αποπνέουν συνολικά έναν οικογενειακό χαρακτήρα, που είναι τόσο ευχάριστος στον επισκέπτη του Ζαγοριού. Σ' αυτό αποβλέπει άλλωστε η κυρία Βελισσαρία. Να δώσει στους επισκέπτες της την αίσθηση, ότι σ' όλη τη διάρκεια της παραμονής τους είναι φιλοξενούμενοι σ' ένα οικογενειακό περιβάλλον, σ' ένα αυθεντικό ζαγορίσιο σπίτι. Ένας άλλος σημαντικός παράγοντας που συμβάλλει ώστε να αισθανθούμε αμέσως αυτή την ιδιαίτερη οικειότητα είναι η συμπεριφορά της οικοδέσποινας μας. Από τα πρώτα κιόλας λεπτά, με τρόπο ευγενικό και ωραίο, καταργεί τις αποστάσεις, μας κάνει να αισθανθούμε σαν παλιοί της φίλοι.

-Ίσως το σημαντικότερο επίτευγμά μου από τις αρχές του 1996 που λειτουργήσε ο ξενώνας, είναι αυτή η έντονη οικειότητα και συντροφικότητα που αναπτύσσεται, όχι μόνον ανάμεσα στους επισκέπτες μου και σε μένα αλλά

ΦΩΤ. Θ. ΜΠΑΣΤΙΟΥΡΑΚΗΣ

Ξενώνας "ΚΑΠΕΣΟΒΟ", ένα θαυμάσιο παραδοσιακό σπίτι του 19ου αιώνα. Πίσω στα βορειοδυτικά ο "Πάνω μαχαλάς" και οι πλαγιές της "Γραδίστας". Με τον ερχομό της Άνοιξης η πλακόστρωτη αυλή αποτελεί σημείο γαλήνης και ξεκούρασης. Εσωτερικό του ξενώνα, επιπλωμένο με φροντίδα και ζωγραφισμένο με τα εξαιρετικά παραδοσιακά θέματα από τον Πέτρο Φίτσιο και την γυναίκα του Βελισσαρία. (Δεξιά)

και μεταξύ τους. Είναι σπάνιο να μην εξοικειωθούν από τις πρώτες κιόλας ώρες, να μην αισθανθούν μέλη μιας μεγάλης οικογένειας.

Ξεφυλλίζω ένα παλιό ημερολόγιο, που βρίσκω επάνω στο τραπέζι. Οι περισσότερες σελίδες του είναι γεμάτες με εντυπώσεις επισκεπτών.

Χαμογελάει η Βελισσαρία: -Όπως βλέπετε αυτό είναι το "Επίσημο Βιβλίο Επισκεπτών"! Κάποτε στις αρχές ήθεε ένα ζευγάρι, είδε το ημερολόγιο και έγραψε δυο γραμμές. Από τότε καθιερώθηκε.

Έχει μεγάλο ενδιαφέρον να ανατρέχει κανείς στο 1996, στα πρώτα βήματα της λειτουργίας του ξενώνα και να παρακολουθεί τις εντυπώσεις τύπων διαφορετικών ανθρώπων

και ανάμεσα σ' αυτούς Ευρωπαίων από πολλές χώρες της Ευρώπης. Είναι σαν να παρακολουθεί στιγμή προς στιγμή την εξέλιξη ενός ζωντανού οργανισμού.

Έγραφαν λοιπόν κάποιοι στις αρχές του 1996: "Ηρθαμε άγνωστοι σε άγνωστο μέρος και βρεθήκαμε στο σπίτι μας".

Λίγο πιο κάτω, στις 14 Απριλίου του 1996, κάποιοι άλλοι έγραφαν: "Ζεστό, ανθρώπινο σπιτικό, που η φιλοξενία της Βελισσαρίας, της Αθηνάς (της αδελφής της) και του Πέτρου (του άντρα της που ζούσε ακόμα), σε κάνουν να λες, πως τόσο όμορφο Πάσχα δεν έχω ξαναπεράσει".

Η επόμενη σημείωση έχει και την αξία του χρονικού της εποχής, αφού μας πληροφορεί

Το κεντρικό καλντερίμι οδηγεί στην πλατεία του χωριού και στην "Στέρνα", το μαγαζάκι με τα παραδοσιακά προϊόντα του Καπέσοβου.

πώς ήταν το Καπέσοβο, το Πάσχα του 1996. "Ολόλευκο Καπέσοβο. Παγωνιά στα καλντερίμια, που την διαλύει η ζεστασιά των ανθρώπων. Πανέμορφη και πρωτότυπη Πασχαλιά, έντονες στιγμές για το παρόν, νοσταλγικές αναμνήσεις για το μέλλον".

Δυόμισι χρόνια αργότερα, στις 24 Νοέμβρη του 1998, κάποιοι Αθηναίοι εκδρομείς γράφουν: "Είναι η δεύτερη φορά που ερχόμαστε στο Καπέσοβο. Εδώ βρήκαμε αγάπη, ζεστασιά, φιλοξενία, αξίες που έχουν ξεχαστεί στο "τέρας", που λέγεται Αθήνα".

Κλείνω το ημερολόγιο και λέω στην Βελισσαρία:

-Τα εννοούσαν όλα αυτά που έγραφαν οι επισκέπτες σου;

-Την απάντηση θα την δώσεις εσύ, τη στιγμή της αναχώρησής σου.

ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΟ ΜΑΓΑΖΙ "Η ΣΤΕΡΝΑ"

Μετά τον ξενώνα "ΚΑΠΕΣΟΒΟ" της Βελισσαρίας, ο δεύτερος

τουριστικός πόλος έλξης στο χωριό είναι η "ΣΤΕΡΝΑ", του **Θουνκυδίδη Παπαγεωργίου** και της οικογενείας του. Στην κεντρική πλατεία, δίπλα στην εκκλησία του Αγίου Νικολάου, η ΣΤΕΡΝΑ είναι ένα λιλιπούτειο μαγαζάκι, που τον χειμώνα δεν χωράει παραπάνω από τρία τραπέζια. Τους θερινούς βέβαια μήνες όλα αλλάζουν. Κάτω από τα σκιερά φυλλώματα του πλάτανου έχει κανείς όλη την απλοχωριά που λείπει τον χειμώνα.

Η Στέρνα ξεκίνησε τη λειτουργία της από το καλοκαίρι του 1998. Από τότε εκθέτει και πωλεί προϊόντα που έχουν απόλυτη σχέση με το Καπέσοβο και το Ζαγόρι. Ότι παραγόταν παλιότερα χρόνια στο χωριό παράγεται και τώρα από την τετραμελή οικογένεια του Θουνκυδίδη, με την ίδια τεχνογνωσία, το ίδιο μεράκι και στους ίδιους χώρους. Είναι μεγάλη η ποικιλία των προϊόντων που συναντάει κανείς στα ράφια των τοίχων, συνοπτικά όμως θα μπορούσαμε να τα κατατάξουμε σε τέσσερις βασικές κατηγορίες: Η πρώτη περιλαμ-

βάνει τα παράγωγα του σταφυλιού, κρασί, τσίπουρο, ξύδι, πετιμέζι και λικέρ με βάση το τσίπουρο και διάφορα φρούτα όπως, βύσσινα, κρόνα, άγριες φράουλες, βατόμουρα και πολλά άλλα. Ένα ιδιαίτερο γλυκό είναι το "ζμπέκι", καρύδια περασμένα σε σχοινί και βουτηγμένα στη μουσταλευριά. Η ποιότητα βέβαια των παραγώγων του σταφυλιού στο Καπέσοβο δεν είναι τυχαία. Ήδη ο Ι. Λαμπρίδης στα "Ηπειρωτικά Μελετήματα" που εξέδωσε το 1889, κάνει ιδιαίτερη μνεία για το κρασί του Καπέσοβου λέγοντας χαρακτηριστικά: "Εν Ζαγορίω υπάρχουν και προϊόντα άριστα την ποιότητα και μεταξύ άλλων ο οίνος του Καπέσοβου και μάλιστα ο εκ της θέσεως Γραδέτσι".

Σύμφωνα με τα στοιχεία του Γ. Παπαγεωργίου, το Καπέσοβο ήταν μετά το Γρεβενίτι, η δεύτερη σε παραγωγή σταφυλιών κοινότητα του Ζαγορίου.

Από τον σχετικό πίνακα που παραθέτει προκύπτει, ότι κατά το έτος 1865 παρήχθησαν στους αμπελώνες του Καπέσοβου συνολικά

150.000 (!) οκάδες σταφύλια.

Για το κρασί του Καπέσοβου επίσης ο Αθ. Ψαλίδας σημειώνει, ότι "τα περισσότερα Ζαγοροχώρια κάμνουν κρασί, όχι όμως τόσο καλόν. Το εξαιρετόν γίνεται εις Καπέσοβον".

Σήμερα βέβαια η παραγόμενη ποσότητα σταφυλιών υπολείπεται κατά πολύ εκείνης του 1865, το κρασί όμως, έστω και λίγο, εξακολουθεί να είναι άριστης ποιότητας.

Για να επανέλθουμε στα προϊόντα της Στέρνας η δεύτερη ομάδα περιλαμβάνει μια αφθονία γλυκών κουταλιού (καρυδάκι, βύσσινο, κεράσι, σταφύλι, κορόμηλο) και ταψιού (ρεβανί, καρυδόπιτα, κανταΐφι, σαραγλί, κυδωνόπαστο και "πις-πι", μια εβραϊκή συνταγή από τα παλιά Γιάννενα).

Η τρίτη ομάδα περιλαμβάνει αρωματικά βότανα από το φημισμένο Φαράγγι του Βίκου (τσάι, μέντα, φασκόμηλο, ρίγανη) καθώς και αποξηραμένα αυτοφυή μανιτάρια, μέλι, φασόλια γίγαντες και τραχανάδες.

Η τελευταία κατηγορία φέρνει την προσωπική σφραγίδα της τέχνης του Θουκυδίδη.

Ένα από τα αξιοθέατα του Καπέσοβου, που αναβιώνουν το παρελθόν, είναι η θαυμάσια συντηρημένη στέρνα του Αγίου Νικολάου, πάνω από το μαγαζάκι "Στέρνα".

Ανάμεσα στα παραδοσιακά προϊόντα της "Στέρνας", η Άννα Παπαγεωργίου είναι πάντα πρόθυμη να εξυπηρετήσει τους επισκέπτες της.

Περιλαμβάνει ξύλινα χρηστικά μικροέπιπλα είτε με φυσικό ακατέργαστο ξύλο είτε με την τεχνοτροπία του ένθετου χρωματιστού ξύλου ή κόκαλου. Οι γκλίτσες και τα μπαστούνια από κρανιά είναι πραγματικά συλλεκτικά κομμάτια, διαφορετικά το ένα από το άλλο, αφού κάθε φορά ο Θουκυδίδης εκμεταλλεύεται την ιδιαιτερότητα των σχηματισμών του ξύλου, προσθέτοντας μετά την φαντασία και την αισθητική του. Ουσιαστικά είναι οι ωραιότερες γκλίτσες που έχω δει ποτέ. Υπάρχουν ακόμη στην Στέρνα, σιδερένια μικροαντικείμενα καμωμένα στο καμίνι και στο αμόνι και αντίκες, ιδίως παλιές λάμπες.

-Και η ονομασία "Στέρνα" πώς προέκυψε στο μαγαζί; ρωτώ τον Θουκυδίδη.

-Μα, από την ύπαρξη στα έγκατα του χώρου του μαγαζιού, της παλιάς στέρνας βρόχινου νερού της εκκλησίας του Αγίου Νικολάου. Πίστευα, ότι το ξέρατε.

Κοιταζόμεστε με την Άννα απορημένοι.

-Και πού είναι αυτή η στέρνα Θουκυδίδη;

-Να, κάτω απ' αυτό εδώ το γυάλινο καπάκι.

Στο κέντρο του καταστήματος υψώνεται ένα κτιστό στόμιο, που με λίγη προσοχή αντιλαμβάνεται κανείς, ότι είναι το στόμιο ενός πηγαδιού. Παραμερίζει ο Θουκυδίδης μερικά αντικείμενα και ύστερα ανασηκώνει με προσοχή το χοντρό κρύσταλλο, που αποτελεί το καπάκι της στέρνας. Ρίχνουμε μια ματιά στο εσωτερικό και μένουμε έκπληκτοι. Πολλά μέτρα κάτω από την επιφάνεια του διαπέδου εκτείνεται ένας τεράστιος θόλος. Τα κοίλα του τοιχώματα φωτίζονται υπέροχα από προβολείς και είναι λεία και άψογα σοβαντισμένα. Αυτός ο σοβάς είναι το περίφημο "κουρασάν", ένα μείγμα από άμμο και ασπράδι αυγού, που είχε ως αποτέλεσμα την πλήρη στεγανοποίηση. Για τη σύνθεση του κουρασάν υπάρχουν διάφορες εκδοχές. Κατά τον **Α. Μαμμόπουλο** ήταν μείγμα που περιείχε σε ορισμένες αναλογίες αλεσμένη ελαφρόπετρα, τριμμένο κεραμίδι και σβησμένο ασβέστι. Σύμφωνα με τον **Κ. Λαζαρίδη** το

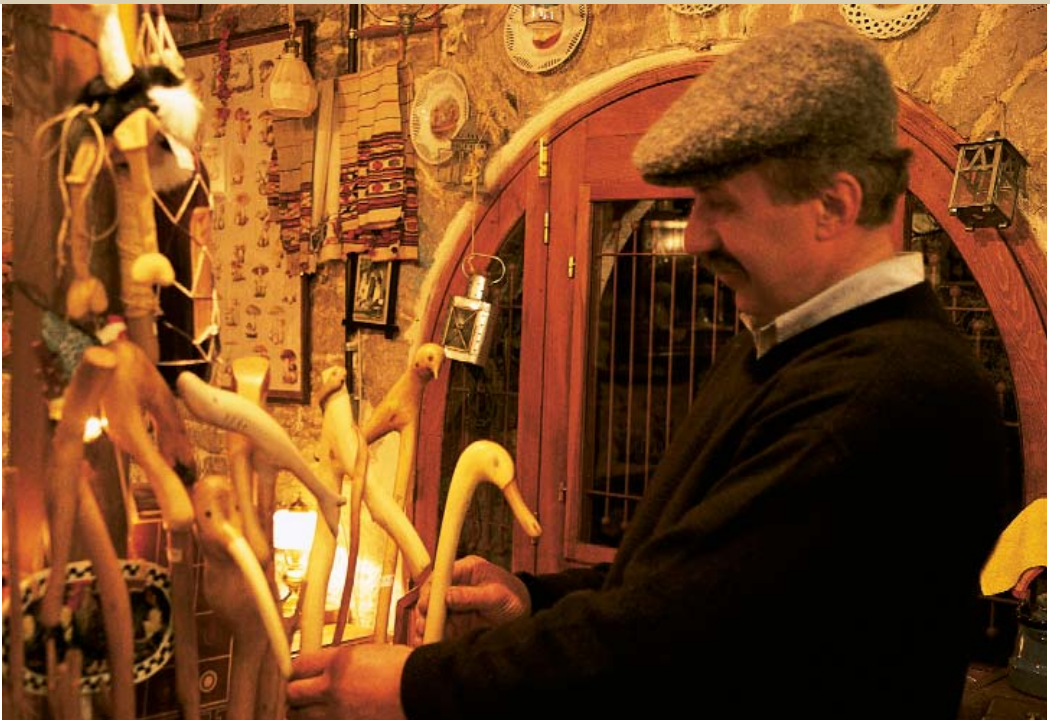
έφτιαχναν με “λούτο” ή ασπρόχωμα και ασπράδια αυγών. Ο λούτος, ασπρόχωμα απο την χαράδρα του Βίκου, ήταν ουσία λασπερή και μαλακή, που με ειδική επεξεργασία (αραιώση με νερό, βράσιμο, ανακάτεμα κλπ) γινόταν παχύρρευστο γαλάκτωμα για το χρωματισμό των τοίχων, σαν ασβέστης. Τα κτίσματα πριν από το 1700 κατασκευάζονταν πάντα από ξερολιθιά, χωρίς κονίαμα. Αργότερα ως συνδετικό κονίαμα χρησιμοποιήθηκε αποκλειστικά το κουρασάν. Εξίσου υπέροχα φωτίζεται και η ακίνητη επιφάνεια του πεντακάθαρου νερού.

-Υπάρχουν κι άλλες στέργνες στο χωριό; ρωτάω τον Θουκυδίδη.

-Ναι, βέβαια, πέντε παλιές του 18ου αιώνα και μια καινούργια. Οι μεγαλύτερες και βαθύτερες, με βάθος γύρω στα 13 μέτρα είναι αυτή εδώ της εκκλησίας του Αγίου Νικολάου, η στέργνα της “Πασχαλείου Σχολής” και η στέργνα του “Κυριάδη” στην άκρη της πλατείας, που ανήκε παλιά στο αρχοντικό του Ιωαννούτσου

Καραμεσίνη, πατέρα του Αλέξη Νούτσου. Όλες στεγάζονται από επιβλητικό καμαρωτό κτίσμα και χρησιμοποιούνται από τους κατοίκους ως ταμειυτήρες βρόχινου νερού, για να καλύπτουν επικουρικά με τις βρύσες τις ανάγκες τους. Μετά την θερινή περίοδο καθαρίζονται και προετοιμάζονται να δεχτούν το καινούργιο βρόχινο νερό του χειμώνα. Με τα πρωτοβρόχια του φθινοπώρου και τα πρώτα χιόνια του χειμώνα οι στέργες είχαν ξεπλυθεί. Τότε συνδέονταν τα λούκια με τις στέργνες και διοχέτευαν σ’ αυτές το καθαρό νερό. Η βασική βέβαια ύδρευση του χωριού γινόταν από τις 7 βρύσες που δεν στέρευαν ποτέ. Πού και πού όμως άνοιγε και κάποια στέργνα και τότε χτυπούσε η καμπάνα της εκκλησίας και κάποιος αναλάμβανε να ειδοποιήσει τους κατοίκους για την ημέρα που θα άνοιγε και τον χρόνο που θα παρέμενε ανοιχτή η συγκεκριμένη στέργνα. Ακούω τον Θουκυδίδη να μου μιλάει για τις στέργνες και δεν μπορώ να μην θυμηθώ τα πρώτα παιδικά μου χρόνια στην Καβάλα, τότε

Χρησιμοποιώντας ως πρώτη ύλη ξύλο κρανιάς, ο Θουκυδίδης δημιουργεί γκλίτσες και μαστούνια με φόρμες μοναδικές, που τα καθιστούν κομμάτια συλλεκτικά.

Η περίφημη "Πασχάλειος Σχολή" ανεγέρθηκε το 1861 με κληροδότημα των βαθύπλουτων Καπεσοβιτών αδελφών Κωνσταντίνου και Παύλου Πασχάλη.

που στο παλιό τουρκόσπιτο του 19ου αιώνα, η συνεχής παροχή νερού ήταν άγνωστη και η οικογένειά μας υδρευόταν απ' το βαθύ πηγάδι της αυλής.

ΣΥΝΑΡΠΑΣΤΙΚΕΣ ΕΚΠΛΗΞΕΙΣ ΑΠΟ ΤΗΝ "ΠΑΣΧΑΛΕΙΟ ΣΧΟΛΗ" ΚΑΙ ΤΟΝ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟ ΣΥΛΛΟΓΟ ΚΑΠΕΣΟΒΟΥ "Ο ΑΛΕΞΗΣ ΝΟΥΤΣΟΣ"

Λίγο πιο κάτω από την πλατεία, στα ανατολικά όρια του χωριού, ορθώνεται σαν πελώριος κύβος ο πέτρινος όγκος ενός στιβαρού οικοδομήματος. Τα αλληπάλληλα μεγάλα παράθυρα στις όψεις και των δυο ορόφων του κτιρίου δεν αφήνουν καμιά αμφιβολία για την ταυτότητά του, ως εκπαιδευτηρίου. Είναι η ονομαστή "**Πασχάλειος Σχολή**". Ο συγγραφέας και εκπαιδευτικός από το Κουκούλι **Ευρυπίδης Μακρής**, που το 1962 είχε την τύχη να ξεκινήσει το λειτούργημα του δάσκαλου σ' αυτό το

διδασκτήριο, αναφέρει σχετικά ότι "*όμοιό του δεν υπάρχει σε κανένα χωριό του Ζαγοριού*". Η ανέγερση του κτιρίου ολοκληρώθηκε το 1861 με δαπάνες των αδελφών **Κωνσταντίνου και Παύλου Πασχάλη**, βαθύπλουτων Καπεσοβιτών ταξιδεμένων στη Ρωσία, για τους οποίους, σύμφωνα με τον **Γ. Δημητράκο-πουλο** "*λέγουσι ότι τυφλώσαντες εις το παιχνίδι εξάδελφόν τινα του Αλεξίου Νούτσου και φοβηθέντες, απήλθον εν καιρώ νυκτός εις την αλλοδαπήν και εγένοντο πλουσιότατοι*"...

-*Πριν επισκεφθούμε την Πασχάλειο Σχολή, προτείνω να ρίξετε μια ματιά σ' αυτό το ημερολόγιο*, λέει ο Θουκυδίδης.

Είναι ένα ημερολόγιο του 1999, που έχει εκδοθεί από τον Πολιτιστικό Σύλλογο Καπεσόβου "ο ΑΛΕΞΗΣ ΝΟΥΤΣΟΣ". Το εξώφυλλό του κοσμείται από την πρώτη σελίδα της "ΧΑΡΤΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ", του Ρήγα Φεραίου του Βελεσπινλή. Το ξεφύλλισμα του ημερολογίου είναι μια αποκάλυψη. Όχι μόνον για την άρτια ποιότητα της εκτύ-

πώσης, το κορυφαίο χαρτί και την γενικότερη υψηλή αισθητική του αλλά κυρίως για το περιεχόμενο. Περιλαμβάνει στις σελίδες του την φωτογραφική αποτύπωση των 11 επιπεδογραφιών που απαρτίζουν την ΧΑΡΤΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ του Ρήγα Φεραίου, στην οποία περιέχονται η "ΕΛΛΑΣ, ΑΙ ΝΗΣΟΙ ΑΥΤΗΣ ΚΑΙ ΜΕΡΟΣ ΤΩΝ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗΝ ΚΑΙ ΜΙΚΡΑΝ ΑΣΙΑΝ ΠΟΛΥΑΡΙΘΜΩΝ ΑΠΟΙΚΙΩΝ ΑΥΤΗΣ". Στο ημερολόγιο περιλαμβάνονται επίσης κείμενα του καθηγητή του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων **Γιώργου Παπαγεωργίου**, καθώς και αποσπάσματα από το συγγραφικό έργο του φλογερού εκείνου επαναστάτη, που αναφέρονται στο βιβλίο του **Λέανδρου Βρανούση "Ρήγας Βελεστινλής"**. Είναι μια έκδοση συλλεκτική και επετειακή του Πολιτιστικού Συλλόγου για τα 200 χρόνια από τον θάνατο του Ρήγα (1799).

-Ποια είναι όμως η σχέση της Πασχαλείου Σχολής που θα επισκεφθούμε μ' αυτό το ημερολόγιο που περιέχει την ΧΑΡΤΑ του Ρήγα;

ρωτάω τον Θουκυδίδη.

-Στη βιβλιοθήκη της Σχολής φυλάσσεται ένα από τα 1220 πρωτότυπα της ΧΑΡΤΑΣ, που εκδόθηκε το 1797 στη Βιέννη, μου απαντάει με υπερηφάνεια. Υπάρχουν μόνον άλλα 17 παρόμοια στην Ελλάδα, ενώ είναι άγνωστο πόσα έχουν απομείνει στον υπόλοιπο κόσμο.

Κατηφορίζουμε από την ανατολική έξοδο της πλατείας το θαυμάσιο καλντερίμι και σε μισό λεπτό βρισκόμαστε στον αύλειο χώρο της Σχολής. Ανοίγει ο Θουκυδίδης τη βαριά πόρτα μ' ένα τεράστιο κλειδί και νιώθουμε ξαφνικά να μας τυλίγει μια αύρα ιστορίας και πολιτισμού, σαν να μεταφερθήκαμε μ' έναν τρόπο μαγικό στον χωροχρόνο του παρελθόντος, 150 χρόνια πριν. Οι τεράστιες αίθουσες που από το 1995 στεγάζουν το Λαογραφικό Μουσείο του Καπέσοβου, είναι γεμάτες με αναρίθμητα εργαλεία και σκεύη, που χρησιμοποιούσαν οι παλιοί Καπεσοβίτες στην οικογενειακή ζωή και στην εργασία τους τις τελευταίες εκατονταετίες. Είναι αδύνατον να

Με διαστάσεις 60 εκ. ύψος, 45 πλάτος, χοντρό δερμάτινο εξώφυλλο και βάρος αρκετών κιλών, το αντίτυπο της περίφημης ΧΑΡΤΑΣ του Ρήγα στο Καπέσοβο, έχει κηρυχθεί ως ιστορικό διατηρητέο μνημείο (απόφ. 21370/874/30-4-98 Υπ. Πολιτισμού).

περιγράψουμε το πλήθος και την ποικιλία των σπάνιων αντικειμένων, που εκτίθενται στους τοίχους και στα παλιά σανιδένια πατώματα των αιθουσών. Εξίσου αδύνατον είναι να περιγράψουμε τη συγκίνησή μας, όταν εμφανίζεται ο Θουκυδίδης από μια διπλανή αίθουσα, κρατώντας ευλαβικά στα χέρια το τεραστίων διαστάσεων και βάρους πρωτότυπο της ΧΑΡΤΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ του μεγάλου προγόνου μας. Φέρνει τη ΧΑΡΤΑ και την τοποθετεί πάνω σ' ένα τραπέζακι, κοντά στο φως του ήλιου που μπαίνει απ' τα παράθυρα. Σκύβουμε όλοι επάνω στο μεγαλειώδες έργο και με ύμιατη προσοχή, σαν να αγγίζουμε κάτι ιερό, γυρίζουμε μια-μια τις σελίδες του. Περνούν μπροστά από τα έκπληκτα μάτια μας ανάγλυφες παραστάσεις όπου σημειώνονται βουνά, ποταμοί, λίμνες, κόλποι, ακρωτήρια, ξέρες, νησιά, σύνορα επαρχιών και τοπαρχιών, σύγχρονα και ιστορικά ονόματα πόλεων και κομποπόλεων, κάστρα και μνημεία, το οδικό και συγκοινωνιακό δίκτυο, εκκλησίες, γεφύρια, αλυκές. Είναι ένα κολουσιαίο χαρτογραφικό έργο, που τα όριά του εκτείνονται από τα Καρπάθια και το Δούναβη ως την Κρήτη και από την Αδριατική

και το Ιόνιο ως τον Εύξεινο Πόντο και τη Βιθυνία της Μ. Ασίας. Οι πιο πολλές ιστορικές πληροφορίες που αναφέρει ο Ρήγας πάνω στη Χάρτα αναφέρονται στην Αρχαιότητα και είναι σχετικές με μάχες, ναυμαχίες, μνημεία και τόπους όπου γεννήθηκαν μεγάλοι άνδρες. Επίσης τα αρχαία νομίσματα που είναι αποτυπωμένα στα περιθώρια των χαρτών, ξεπερνούν τα 160 και αποτελούν ένα σημαντικό και ξεχωριστό κεφάλαιο.

Συμπερασματικά ο Ρήγας, *"με τα παραστατικά σύμβολα και τις αναφορές του στον αρχαίο ελληνικό πολιτισμό επεδίωξε ν' αναπαραστήσει μπροστά στα μάτια των συγχρόνων του υποδούλων Ελλήνων το μεγαλείο και την έκταση της προγονικής πατρίδος, να αφυπνίσει την αγάπη και το ενδιαφέρον τους για την προγονική κληρονομιά και να κεντρίσει τη φιλοτιμία τους για την ανάταση και την ανάσταση του πεπτωκότους γένους"*.

Ξεφυλλίζοντας τις τελευταίες σελίδες της ΧΑΡΤΑΣ θυμόμαστε την περίφημη φράση του Ρήγα από το χειρόγραφο της *"Φυσικής"* του, που βρίσκεται σήμερα στην Εθνική Βιβλιοθήκη: *"Όποιος ελεύθερα συλλογάται,*

Στην Πασχάλειο Σχολή, που από το 1995 στεγάζει το Λαογραφικό Μουσείο του Καπέσοβου.

Ο Θουκυδίδης δείχνει τις "Κλάπες", που προσαρμόζονταν στα πόδια και διευκόλυναν το βάδισμα στο χιόνι.

Δυο από τα πολύτιμα εκθέματα της Πασχαλείου Σχολής,
το ενδεκάγλωσσο ογκωδέστατο λεξικό του 1627 (!)
και ένας τόμος από την 12τομη "Εικονολογία Παιδική" του 1812.

ΦΩΤ. Θ. ΜΠΑΣΤΙΟΥΡΑΚΗΣ

συλλογάται καλά". Και βέβαια είναι αδύνατον να ξεχάσουμε κάποιους στίχους από τον θρυλικό του "Θούριο":

*"Ως πότε παλληκάρια να ζούμεν στα στενά
μονάχοι σαν λιοντάρια, στις ράχες, στα βουνά;
Κάλλιο 'ναι μιας ώρας ελεύθερη ζωή,
παρά σαράντα χρόνοι σκλαβιά και φυλακή"*.

Ο Λεάνδρος Βρανούσης έγραψε στο βιβλίο του "Ρήγας Βελεστινλής" για το Ρήγα: "Κάποια μέρα του 1757, σ' ένα χωριό της Θεσσαλίας, ήρθε στον κόσμο ένας καινούργιος άνθρωπος. Κανένας φυσικά δεν μπορούσε να προβλέψει, ότι γι' αυτό το μικρό σκλαβόπουλο θα ενδιαφερόταν κάποια μέρα η Ιστορία. Γι' αυτό και κανένας δεν κατέγραψε τα βήματά του, για να μας εξιστορήσει, όπως θα θέλαμε, την πορεία της ζωής του".

Στη βιβλιοθήκη της Πασχαλείου Σχολής υπάρχουν και άλλα παμπάλαια και σπανιότατα βιβλία. Αναφέρουμε ενδεικτικά δυο απ' αυτά. Το πρώτο είναι ένα 12τομο έργο που επιγράφεται "Εικονολογία Παιδική". Εκδόθηκε στη Βιέννη το 1812 και περιγράφει με τρόπο εκπληκτικό αναρίθμητες ομάδες του φυτικού και ζωικού βασιλείου. Μεγάλη εντύ-

πωση προκαλεί η εικονογράφηση όλων αυτών των ειδών με σκίτσα θαυμαστής λεπτομέρειας και χρωματικών τόνων.

Το δεύτερο είναι ένα ογκωδέστατο **λεξικό** 1582 σελίδων και επιπλέον 302 σελίδων για τα κύρια ονόματα. Η χρονολογία έκδοσής του είναι παμπάλαιη, 1627(!). Το εκπληκτικότερο όμως είναι, ότι όλες οι λέξεις αναφέρονται στα Λατινικά και σε 10 (!) ακόμη γλώσσες: Εβραϊκά, Ελληνικά, Γαλλικά, Ιταλικά, Γερμανικά, Βελγικά, Ισπανικά, Πολωνικά, Ουγγρικά και Αγγλικά. Η ΧΑΡΤΑ όμως του Ρήγα είναι αδύνατον να φύγει από τη μνήμη μας.

Μετά τα θαυμαστά αυτά εκθέματα του Λαογραφικού Μουσείου και της σπάνιας Βιβλιοθήκης, νομίζουμε πως είναι χρέος μας ν' αναφερθούμε συνοπτικά και στους ανθρώπους, και πιο συγκεκριμένα στη δράση του Πολιτιστικού Συλλόγου Καπεσόβου, "Ο ΑΛΕΞΗΣ ΝΟΥΤΣΟΣ". Ο Σύλλογος ιδρύθηκε το 1982 με κυρίαρχο σκοπό αφενός τη διατήρηση της πλούσιας πολιτιστικής κληρονομιάς του Καπεσόβου και αφετέρου, όπως σημειώνει χαρακτηριστικά ο Θουκυδίδης, "για να δίνει ζωντάνια στο "ανησυχιακά" ήσυχ χωριό μας με τις εκδηλώσεις του".

Στην εικοσάχρονη πορεία του ο Σύλλογος έχει να καταθέσει αξιοζήλευτο έργο και ποιικιλία δραστηριοτήτων και δίκαια θεωρείται ο πρώτος στον Ζαγορίσιο χώρο και ένας από τους πιο δραστήριους στον Νομό Ιωαννίνων. Ο πρόεδρος της "Ιστορικής και Λαογραφικής Εταιρείας Ζαγορίου" (Ι.Λ.Ε.Ζ.) και μέλος του Δ.Σ. του Συλλόγου, δικηγόρος **Απόστολος Ντιναλέξης**, παρουσιάζει με τα παρακάτω λόγια τη δράση του Συλλόγου. "Μας κατατάσσουν πρώτους στο Ζαγορίσιο χώρο και δεν φοβόμαστε τις συγκρίσεις. Ασχοληθήκαμε με την ιστορία και τον πολιτισμό του τόπου μας. Οργανώσαμε με το Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων επιστημονικά συνέδρια. Οι πολιτιστικές μας δραστηριότητες κατέχουν το μεγαλύτερο μέρος της δράσης μας, όπως δημοτικό τραγούδι, χορός, παλιά παραμύθια, παραδοσιακά παιχνίδια, ζωγραφική κι άλλα πολλά, "ων ουκ έστι αριθμός". Το 1998 συμμετέχοντας στις εκδηλώσεις για τα 200 χρόνια από το θάνατο του Ρήγα, εκδώσαμε στο ημερολόγιο του 1999 την "ΧΑΡΤΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ".

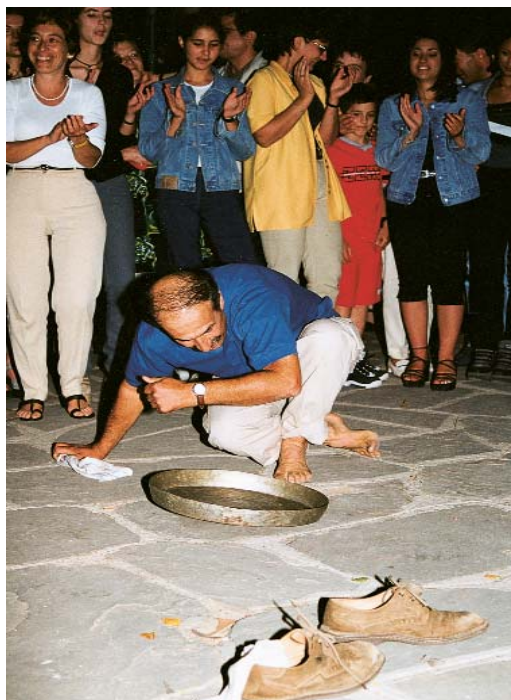
Ο Σύλλογός μας έγινε πλατιά γνωστός με τα θεατρικά έργα που ανέβασε. Τα θέματα ήταν επιθεωρησιακά κι ο σκοπός μας ήταν να ξεκαρδιστούν απ' τα γέλια οι θεατές. Σαρκά-

ζουμε και αυτοσαρκαζόμαστε επί σκηνής. Όμως πρέπει να τονίσουμε το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό της θεατρικής μας δράσης, δηλαδή ότι το σενάριο, η σκηνοθεσία, τα σκηνικά, τα χορευτικά και τα τραγούδια ήταν όλα από Καπεσοβίτες. Οι ηθοποιοί ήταν επίσης Καπεσοβίτες. Μέσα στην τρέλα μας αποφασίσαμε να παίξουμε θέατρο για να περάσουμε καλά και πράγματι το πετύχαμε. "Η τρέλα μας έγινε αποδεκτή και προς τα έξω".

Θα ήταν ίσως υπερβολικό να αναφερ-θούμε διεξοδικά στις μέχρι τούδε πραγματοποιηθείσες εκδηλώσεις του Συλλόγου. Εκείνο ίσως που δεν θα έπρεπε να παραλείψουμε είναι η κορυφαία ποιότητα και πρωτοτυπία των Ημερολογίων που εκδίδει κάθε χρόνο ο Σύλλογος και τα κάνει περιζήτητα ως κομμάτια συλλεκτικά όχι μόνον από τους Καπεσοβίτες αλλά και από πολλούς επισκέπτες.

ΚΑΠΕΣΟΒΟ, ΟΙΚΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

Η μέρα στο Καπέσοβο ξεκινάει νωρίς, το πρώτο φως μας βρίσκει πάντα ζωηρούς και ευδιάθετους. Δεν

Ιστορία, πολιτισμός, χοροί, θεατρικές παραστάσεις, έκδοση συλλεκτικών ημερολογίων, είναι ένα μέρος μόνον από την πλούσια 20ετή δράση του Πολιτιστικού Συλλόγου Καπεσόβου, ο "ΑΛΕΞΗΣ ΝΟΥΤΣΟΣ".

Στις φωτογραφίες στιγμιότυπα από μια εκδήλωση με πολυπληθή συμμετοχή και από τον χορό του "γανωτζή", παραδοσιακό χορό που συνδυάζει ρυθμό και μιμητικές κινήσεις.
ΦΩΤ Κ. ΖΗΣΙΔΗΣ

θα μπορούσε να ήταν διαφορετικά. Το κλίμα εδώ στο υψόμετρο των 1150 μ. είναι ελαφρύ και υγιεινό, ο αέρας δροσερός και καθαρός, οι θόρυβοι ανύπαρκτοι. Τίποτε δεν ταράζει τη γαλήνη του ξενώνα, τα στενά καλντερίμια κρατούν μακριά τα τροχοφόρα, η ζωή ξαναβρίσκει τους φυσιολογικούς ρυθμούς της. Στο μικρό σαλονάκι ευωδιάζουν ο καφές και οι φρυγανιές, το αγνό βούτυρο και οι σπιτικές μαρμελάδες περιμένουν στο τραπέζι, η Βελισσαρία κι η Αθηνά μας καλημερίζουν γελιαστές και πρόσχαρες.

-Τι λέει για σήμερα το πρόγραμμα;

-Πρώτα-πρώτα μια βόλτα στα ψηλώματα. Κι ύστερα λέμε να διασχίσουμε τη Γραδιάστα, μήπως και δούμε απέναντί μας τη Μονή της Αγίας Παρασκευής στο Μονοδένδρι.

-Και πώς θα πάτε μέχρι εκεί; ρωτάει η Βελισσαρία. Ξέρετε το δρόμο;

-Όχι, αλλά θα τον βρούμε. Μας έχουν δώσει κι ένα σχεδιάγραμμα.

Η φίλη μας κουνάει με αμφιβολία το κεφάλι της. Ανηφορίζουμε το καλντερίμι, διασχίζουμε τα λίγα σπίτια του πάνω μαχαλά και σε λιγότερο από πέντε λεπτά βρισκόμαστε στην πλαγιά της Γραδιάστας, στη θέση **Καλόγερος**. Το θέαμα είναι μοναδικό. Η εικόνα του

Καπέσοβου που αποκαλύπτεται στα μάτια μας είναι απίστευτη, έχουμε την αίσθηση ότι αιωρούμαστε ακριβώς πάνω από σπίτια, εκκλησίες και καλντερίμια. Είν' ένας οικισμός με σχήμα σφαιρικό, συμμαζεμένος γύρω από την εκκλησιά του, δομημένος πυκνά και με πειθαρχία, χωρίς ξέφωτα και αλάνες, χωρίς σπίτια αραιά και απόμακρα. Λίγο έξω απ' το χωριό, στ' ανατολικά, διαγράφονται με μεγάλη ευκρίνεια σε ευθεία σχεδόν γραμμή, τα τρία χαρακτηριστικά λοφάρια, καθένα μ' ένα ξωκκλήσι κι έναν προσατάτη άγιο στην κορφή του, τον **Άγιο Αθανάσιο** στο νοτιά, στο κέντρο τον **Προφητηλία** και βορειότερα τον **Άγιο Δημήτριο**. Πέρα μακριά στο βάθος, στον ανατολικό και νότιο ορίζοντα, σταματάει το βλέμμα σε δυο κορυφογραμμές επιβλητικές και κατάλευκες, το **Περιστέρι** και το **Μιτσικέλι**. Δεν πρέπει ο επισκέπτης να έρθει και να φύγει απ' το Καπέσοβο, χωρίς ν' ανηφορίσει, έστω για λίγο στη Γραδιάστα.

Τι ξέρουμε όμως γι' αυτόν τον οικισμό, που πανέμορφος και ηλιόλουστος απλώνεται μπροστά μας; Τι σημαίνει το όνομά του; Πότε πρωτοκατοικήθηκε;

Το όνομα "Καπέσοβο" έχει σλαβική προέλευση. Κατά τον **Vasmer** προέρχεται από την

ΦΩΤ. Θ. ΜΠΑΣΤΙΟΥΡΑΚΗΣ

Το εκκλησάκι του Προφητηλία, ένα από τα τρία χαρακτηριστικά εξωκκλήσια, που βρίσκονται στις κορυφές ισάριθμων λόφων στα ανατολικά του Καπέσοβου.

λέξη “Καβάς” και την σλαβική κατάληξη “-οβο”. Ο **Ι. Λαμπριδής** αναφέρει ότι προέρχεται από τη σλαβική λέξη “Κουπούζ”, που σημαίνει *κράμβη, λαχανικά*. Ο **Πετρόχειλος** διασώζει κάποια παράδοση, σύμφωνα με την οποία το χωριό λεγόταν “Καπούσκα” και βρισκόταν αρχικά στα Περιβόλια της Μπάγιας (των Κήπων). Ο **Α. Καθάρειος** επίσης αναφέρει, ότι “το χωριόν προ πολλών ετών έκειτο κατωτέρω (νότια) παρά την Μπάγια, ένθα εφύοντο πολλά λαχανικά και για τον λόγο αυτό ονομάζετο “Καπούσκα” (καπούζ=κράμβη, λαχανικά)”.

Σχετικά με την περίοδο οίκησης του ο **Σταματοπούλος** την τοποθετεί μεταξύ των ετών 1380-1431. Ο Πετρόχειλος βασιζόμενος στον Λαμπριδη αναφέρει, ότι το χωριό κτίστηκε μετά το 1580. Η συνεκτίμηση και αξιολόγηση των πηγών οδηγεί μάλλον στο συμπέρασμα, ότι ο 16ος αιώνας είναι η περίοδος κατά την οποία οργανώθηκε το χωριό.

Ο επιθεωρητής Α. Καθάρειος έγραφε το

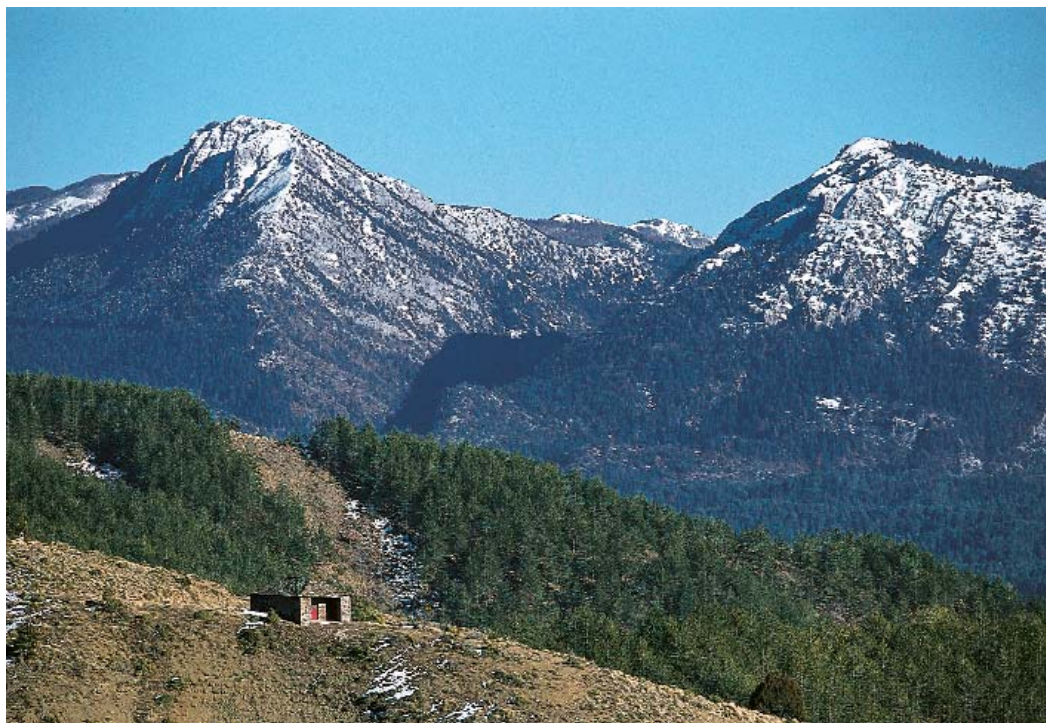
1913 για το Καπέσοβο: “*Κείται προς Β. των Ιωαννίνων εις απόστασιν 8 ωρών επί πετρώδους επικλινούς εδάφους. Είναι χωριόν ορεινόν, μεσημβρινόν, έχον κλίμα ευκραές και υγιεινόν, έδαφος ανώμαλον, πετρώδες και άγονον, κατάλληλον μόνον προς δενδροφυτείαν, αμπελοφυτείαν, μελισσοκομίαν και κτηνοτροφίαν, παράγει δ’ οίνον εκλεκτόν, κτηνοτροφικά προϊόντα και ολιγίστους δημητριακούς καρπούς*”. Για τους κατοίκους του Καπέσοβου σημειώνει: “*Πάντες ενταύθα είναι Έλληνες χριστιανοί ορθόδοξοι μετά φανατικού εθνισμού, μίαν αείποτε ορθόδοξον κοινότητα αποτελούντες και ομιλούσι μόνον την Ελληνικήν, γνησίαν και καθαράν. Η πνευματική και κοινωνική ανάπτυξις ενταύθα είναι πολύ καλή. Πάντες, άνδρες και γυναίκες, είναι εγγράμματοι, πλείστοι δε διδάσκαλοι. Η συμπεριφορά αυτών είναι οία η εκ των μεμορφωμένων ανθρώπων, πάντες είναι ευπρόσωποι, καθαροί και ευκοινωνήτοι. Αποδημούσι κατά το ήμισυ εις Αίγυπτον, Αθήνας,*

Τμήμα του "Άνω Μαχαλά".

Το ξωκκλήσι του Αγίου Δημητρίου και πίσω του οι κορυφές Κούστα (αριστερά) και Κοζιακός (δεξιά), που ορθώνονται απέναντι από το Τσεπέλοβο.

*Μακεδονίαν και Αμερικίην και ευπορούσιν
ολίγον, πολλοί δε πένονται".*

Από τα μέσα του 18ου αιώνα μέχρι και το 1830 το Καπέσοβο ακμάζει από το εμπόριο. Το ορεινό έδαφος ωθεί τους Καπεσοβίτες σε τολμηρές οικονομικές επιχειρήσεις, που τους αποφέρουν μεγάλα πλούτη. Στην καλλιέργεια των σιτηρών και των αμπελιών εργάζονται κυρίως οι γυναίκες, αφού οι άνδρες ασχολούνται και με άλλα επαγγέλματα. Από το 1855 όμως, που οι γυναίκες παραιτούνται από αυτές τις εργασίες και "στρέφονται προς την πολυτέλεια", όπως αναφέρει ο σύγχρονός τους Ι. Λαμπριδής, αρχίζει η παρακμή του χωριού. Οι Καπεσοβίτες ασχολούνται και με την κτηνοτροφία. Κυρίως όμως ενοικιάζουν τα οροπέδια στους Σαρακατσάνους βοσκούς με ετήσιο έσοδο 60 λίρες. Οι Καπεσοβίτες όμως, καθώς και άλλοι Ζαγορίσιοι, ειδικεύτηκαν και σε μια άλλη επικερδή εργασία. Αγόραζαν από τη Βλαχία και Μολδαβία πρόβατα και στη συνέχεια τα πουλούσαν στον

οθωμανικό αυτοκρατορικό στρατό που έδρευε στην Ευρωπαϊκή Τουρκία εισπράττοντας το λεγόμενο "προβατονόμιο".

Ρίχνουμε μια τελευταία ματιά στο Καπέσοβο από ψηλά και καταφορίζουμε. Διασχίζουμε το χωριό με κατεύθυνση δυτική και ακολουθούμε το μονοπάτι, που ομαλά ανηφορίζει στις πλαγιές της Γραδίστας. Συναντάμε κάποια ερειπωμένα σπίτια έξω απ' το χωριό, λίγο αργότερα ένα μικρό πλάτωμα με φυσικές πλάκες που θυμίζουν αλώνι και συνεχίζουμε πάντα με κατεύθυνση δυτική. Το μονοπάτι δεν είναι ιδιαίτερα συντηρημένο, σε κάποια σημεία παρεμβάλλονται θάμνοι και πουρνάρια, εξακολουθεί ωστόσο να είναι ευδιάκριτο. Ένα τέταρτο περίπου αργότερα το μονοπάτι ανηφορίζει και, για μερικά μέτρα, σχηματίζει ένα καλντερίμι.

-Αυτό είναι το χαρακτηριστικότερο σημείο που αναφέρει στο σχεδιάγραμμά του ο Θουκυδίδης, λέω στην Άννα. Είμαστε στο σωστό δρόμο και, απ' όσο μπορώ να κρίνω,

πλησιάζουμε.

Πάνω από το καλντερίμι ο Θουκυδίδης έχει σκισάρει δυο-τρία δεντράκια που συμβολίζουν δάσος. Αυτό που δεν προκύπτει από το σχεδιάγραμμα είναι πόσο πυκνό είναι το δάσος, πόσο δύσβατο και ποιες ιχνηλατικές ικανότητες πρέπει να διαθέτει κανείς για να εντοπίσει αρχικά και ν' ακολουθήσει στη συνέχεια το μονοπάτι. Στα περισσότερα σημεία το δάσος δεν διαφέρει από ζούγκλα. Αγκαθωτά πουρνάρια, κέδρα, βαλανιδιές και γάβροι συνωθούνται μεταξύ τους και μας αναγκάζουν να προφυλάσσουμε διαρκώς τα πρόσωπά μας με τα χέρια μας, που βέβαια γεμίζουν γρατζουνιές. Το χιόνι εξάλλου, που καλύπτει όλο το έδαφος, μας εμποδίζει ακόμη περισσότερο να προσδιορίσουμε το μονοπάτι. Είναι βέβαιο, πως κάθε έννοια υλοτόμησης ή βόσκησης είναι άγνωστη στην περιοχή για δεκαετίες. Και δεν μπορώ να μην θυμηθώ τη σχετική αναφορά του Γ. Παπαγεωργίου για τα δάση του Ζαγοριού.

Στο βιβλίο του λοιπόν "Οικονομικοί και κοινωνικοί μηχανισμοί στον ορεινό χώρο" αναφέρει ο συγγραφέας, ότι σε ορισμένες κοινότητες του Κεντρικού Ζαγοριού, όπου τα κοινοτικά δάση είναι πολύ περιορισμένα, λαμβάνονται προστατευτικά μέτρα για τον περιορισμό της αυξανόμενης αποδάσωσης τους είτε από την παράνομη ξύλευσή τους είτε από την κτηνοτροφία κυρίως των γιδιών. Υπογράφονται μάλιστα και ειδικά συμφωνητικά, δεσμευτικά για τους κατοίκους των κοινοτήτων.

Αξίζει να αναφέρουμε αποσπάσματα από ένα τέτοιο έγγραφο, που υπεγράφη από τους Καπεσοβίτες την 12η Ιουνίου του 1842 και διασώζεται μέχρι σήμερα: "*Δια του παρόντος κοινού γράμματος δηλοποιούμεν οι υποφαινόμενοι χωριανοί Καπεσοβίται, ότι το εξ' αρχαιοτάτων χρόνων μικρότατον δάσος μας κείμενον εις Γραδίσταν, αφιερωμένον εις την εκκλησίαν Αγίου Νικολάου από τους προπάτορας ημών, επαπειλούμενον δε από μερικούς*

Στην κορυφή σχεδόν της Γραδίστας δεσπόζει το εξωκκλήσι των Ταξιαρχών, χτισμένο στα 1770 με 4000 γρόσια από τον ευεργέτη του Καπέσοβου Ζωγράφο Γερογιάννη.

Το κεντρικό καλντερίμι διασχίζει το Καπέσοβο και κατηφορίζει προς την νότια έξοδο του χωριού. Στο αριστερό τμήμα της φωτογραφίας διακρίνεται ό,τι απέμεινε από τους πανίσχυρους τοίχους του αρχοντικού του Ιωαννούτσου Καραμεσίνη.

εξ ημών να κατακοπή, αποφασίζομεν σήμεραν ομοφώνως να φυλαχθεί εις αιώνα τον άπαντα, άβλαβον και ακέραιον, δια να το εύρωσιν και οι απόγονοι ημών και να μακαρίζωσιν τους προπάτοράς των. Θεσπίζομεν δε εις το παρόν, ότι όποιος εξ ημών ήθελεν τολμήσει να κόψη το παραμικρότατον ξύλον και μετακομίση αυτό εις την οικίαν του είτε χλωρόν είτε στεγνόν, τα μεν ξύλα να παίρνονται από την οικίαν του και να κατακαίονται, ο δε ένοχος και παραβάτης και καταφρονητής της κοινής ημών αποφάσεως, να δίδη εις την εκκλησίαν μας γρόσια διακόσια, εις δε το αυθεντικόν "μουτπάκι" γρόσια τριακόσια, ώστε να παιδευθή και να απέχη πας άλλος από παρομοίαν πράξιν".

Το παραπάνω πρόστιμο αντιπροσώπευε ένα κολοσιαίο ποσό για την εποχή. Αξίζει επίσης να σημειωθεί, ότι για την φύλαξη των δασών και των καλλιερχειών η κάθε κοινότητα του

Ζαγορίου προσλάμβανε έναν και αρκετές φορές και δυο "δραγάτες" (αγροφύλακες).

-Να λοιπόν πού οφείλεται η ύπαρξη αυτής της ζούγκλας που μας ταλαιπωρεί, λέω γελώντας στην Άννα. Στην καλή επιτήρηση του δάσους από τους δραγάτες και στην πιστή τήρηση της συμφωνίας του 1842 από τους Καπεσοβίτες. Μετά από μεγάλη πάλη με την ζούγκλα της Γραδίστας φτάνουμε επιτέλους σ' ένα ξέφωτο με μεγάλες πλάκες στο έδαφος και αιωνόβιες βάλανιδιές. Και ενώ προβληματιζόμαστε ποιο ακριβώς "μονοπάτι" ν' ακολουθήσουμε, χτυπάει το κινητό. Είναι ο φίλος μας ο Θουκυδίδης, που ενδιαφέρεται να μάθει πού ακριβώς βρισκόμαστε. Αθάνατη τεχνολογία! Με την περιγραφή του ξέφωτου αντιλαμβάνεται αμέσως την ακριβή μας θέση και μας καθοδηγεί.

Ξαφνικά τα πάντα γίνονται εύκολα και απλά, σε λιγότερο από ένα δεκάλεπτο αραιώνουν τα

δέντρα και αποκαλύπτεται απέναντί μας στα δυτικά το υπερθέαμα του Βίκου. Γαντζωμένοι στο χείλος της φοβερής χαράδρας, διακρίνεται ο περίτεχνος γκριζος όγκος της **Μονής της Αγίας Παρασκευής**. Τόσα ταξίδια στα Ζαγοροχώρια, τόσες επισκέψεις στο Μονοδένδρι, είναι η πρώτη φορά που αντικρίζουμε την περίφημη αυτή Μονή από την απέναντι πλευρά της Χαράδρας του Βίκου σ' όλο της το μεγαλείο. Μερικές εκατοντάδες μέτρα νοτιότερα της Μονής απλώνεται το πασίγνωστο **Μονοδένδρι**, ενώ πιο ψηλά στα δυτικά, διακρίνεται αγνά η **Οξυά**, η φημισμένη αυτή περιοχή με τους θαυματικούς πετρώδεις σχηματισμούς, αληθινά μνημεία της φύσης. Στο υψόμετρο των 1250 σχεδόν μέτρων που βρισκόμαστε το έδαφος είναι ακόμα καλυμμένο με παχύ στρώμα χιονιού. Η μέρα όμως είναι θαυμάσια, ο ήλιος ζεστός, για παραπάνω από 20' απολαμβάνουμε το εξαιρετικό θέαμα και την απόλυτη γαλήνη. Στην επιστρο-

φή περνάμε δίπλα από παμπάλαια ερειπωμένα κτίσματα με καθαρή ξερολιθιά, τα "**Πελασγικά τείχη**", όπως χαρακτηριστικά τα ονόμασε ο Θουκυδίδης. Ακολουθώντας προσεκτικά τα χνάρια μας στο χιόνι, δεν χάνουμε αυτή τη φορά το μονοπάτι. Καταφέρνουμε να φτάσουμε στα πρώτα σπίτια του χωριού ακριβώς σε 28', ενώ για την αρχική διαδρομή είχαμε χρειαστεί 50'. Αν ο Πολιτιστικός Σύλλογος ή κάποιοι εθελοντές απ' το Καπέσοβο, αποφασίσουν να διανοίξουν και να σηματοδοτήσουν το μονοπάτι της Γραδίτσας, θα προσφέρουν μια θαυμάσια περιηγητική δυνατότητα στους επισκέπτες του χωριού. Εμείς, μ' ένα τηλεφώνημα, είμαστε στη διάθεσή τους. Εκτός απ' αυτή την ωραία διαδρομή με την ακόμα ωραιότερη κατάληξη στο τέρμα της, υπάρχουν και πολλές άλλες, εξαιρετικού ενδιαφέροντος, γύρω απ' το Καπέσοβο. Και πρώτα απ' όλα η κατάβαση ως την κοίτη της **Χαράδρας του Βίκου**.

Τα χιόνια έχουν λιώσει, η κεντρική πλατεία του Καπέσοβου προβάλλει ηλιόλουστη με το ωραίο πλακόστρωτο και τα τραπεζάκια απ' το καφενεδάκι της κυρα-Όλγας.

Τα "Πελασγικά τείχη" όπως έχει επικρατήσει να ονομάζονται τα παλιά ερείπια της Γραδίστας.

Η περίφημη Μονή της Αγ. Παρασκευής στο Μονοδένδρι, κρεμασμένη στο χείλος του Φαραγγιού του Βίκου. (Αριστερά)

Θα αποφύγουμε σ' αυτό το άρθρο να περιγράψουμε την φημισμένη αυτή Χαράδρα. Θα περιοριστούμε μόνον να αναφέρουμε, ότι η συντομότερη πρόσβαση από το Καπέσοβο ξεκινάει με νότια κατεύθυνση έξω από τα τελευταία σπίτια του χωριού και, με σηματοδοτημένο μονοπάτι, καταλήγει μετά από μια περίπου ώρα στη Χαράδρα.

Μια μεγαλύτερη σε απόσταση αλλά πολύ πιο ενδιαφέρουσα και θεαματική διαδρομή ξεκινάει από τη θέση "Μεζαριά", έξω από τα βόρεια σύνορα του Καπέσοβου και χαμηλώνει αρχικά ως τον πυθμένα μιας δευτερεύουσας χαράδρας. Η χαράδρα αυτή που δεν υπολείπεται σε φυσικό κάλλος από την κύρια, οδηγεί με βορειοανατολική κατεύθυνση στο γεφύρι της Σκάλας Βραδέτου, ενώ προς τα δυτικά επικοινωνεί και καταλήγει στην κύρια χαράδρα, κάτω από την Μονή της Αγίας Παρασκευής. Διαρκεί περίπου 2-2.5

ώρες και είναι μια διαδρομή ιδανική για τους λάτρεις της πεζοπορίας.

Πολύ πιο προσιτή διαδρομή για όλη την οικογένεια είναι μια προσέγγιση στη θέση "Καταφύγι" ή "Καταφύ", με ωραίο πλακόστρωτο πεζόδρομο, που ξεκινάει πάλι από το βόρειο τμήμα του χωριού, κάτω από την εκκλησία της Κοίμησης της Θεοτόκου. Το θέαμα της χαράδρας από ψηλά είναι εξαιρετικό και αποζημιώνει απόλυτα γι' αυτή τη μικρή πορεία, που δεν ξεπερνάει τα 10'.

Μια άλλη ωραία και ξεκουράστη περιήγηση, που παράλληλα ενημερώνει τον επισκέπτη για τις παλιές καλλιεργητικές συνήθειες της περιοχής, μπορεί να γίνει έξω από τα νότια όρια του χωριού. Αρχικά συναντάμε την βρύση "Βρυσοπούλα", που κατασκευάστηκε το 1835 και στη συνέχεια, μέσα από κρانيές, οστράκες, βαλανιδιές και σφενδάμια, φτάνουμε στη θέση "Τούρλα" όπου έχει βρεθεί

Άγνωστης χρονολογίας τάφος που έχει ανασκαφεί στην θέση "Τούρλα", μερικές εκατοντάδες μέτρα νότια του Καπέσοβου.

ένας παλιός τάφος και μετά από λίγο στην βρύση *Κάτω Τσιούβαλη*. Εδώ το πρόγραμμα PROTERRA (με την υποστήριξη της Ευρωπαϊκής Ένωσης και του Μεσογειακού Κέντρου Περιβάλλοντος) έχει ανακατασκευάσει μια σειρά από αναβαθμίδες με ξερολιθιά, καταδεικνύοντας έτσι τη σημασία που είχαν στη διαδρομή του χρόνου οι αναβαθμίδες για τις γεωργικές καλλιέργειες σε περιοχές του Ζαγοριού με φτωχά και επικλινή εδάφη, όπως ήταν το Καπέσοβο. Κάποτε στην περιοχή αυτή υπήρχαν και αμπέλια. Διατηρούνται ακόμη τα τοπωνύμια "*Καταμπέλια*" (κάτω αμπέλια) και "*Πινάμπελα*" (πάνω αμπέλια). Αργότερα εγκαταλείφθηκαν και μεταφέρθηκαν σε πιο προσηλιες περιοχές με κατάλληλότερα εδάφη, όπως "*Κότρνεα*", "*Γραδέτσι*" και πάνω απ' το "*Βικάκι*".

Ολοκληρώνοντας τις περιηγητικές μας προτάσεις - που βέβαια μπορούν να είναι πολύ

περισσότερες - αναφέρουμε τους τρεις λοφίσκους στ' ανατολικά με τα ισόριθμα εκκλησιάκια, τη διάσχιση της περίφημης Σκάλας Βραδέτου (διάρκεια λιγότερο από 1 ώρα) και τέλος μια επίσκεψη με αυτοκίνητο στην περίφημη Μονή του "**Αη-Γιάννη του Ρογκοβού**". Απέχει μόλις 4.5 χιλιόμετρα από το Καπέσοβο προς την κατεύθυνση του Τσεπέλοβου και χαρίζει μια θέα συγκλονιστική προς το Μπαγιώτικο Ρέμα και τη Χαράδρα Βικάκι που οι Καπεσοβίτες ονομάζουνε "*Σιλάτο*". Διαβάζοντας κάποιος την μέχρι τούδε αναφορά μας στο Καπέσοβο είμαι βέβαιος πως έχει αντιληφθεί, ότι το χωριό δεν ανήκει σ' εκείνους τους προορισμούς του μαζικού τουρισμού, όπου ο επισκέπτης βρίσκει σ' όλη τη διάρκεια του χρόνου SUPER-MARKET, περίπτερα, ταβέρνες και κέντρα διασκέδασης. Μέχρι στιγμής η τουριστική υποδομή του χωριού αποτελείται από τον Ξενώνα

"Καπέσοβο" - που ευτυχώς λειτουργεί όλο το χρόνο - από το καφεενεδάκι - ταβερνούλα της κυρα-Όλγας - που την χειμερινή περίοδο λειτουργεί τα Σαββατοκύριακα, ενώ την θερινή καθημερινά - και την "Στέρνα", το κατάστημα του Θουκυδίδη, που λειτουργεί με τον ίδιο τρόπο, όπως το καφεενεδάκι.

Η έλλειψη νέων ανθρώπων - εκτός από την οικογένεια **Ράπτη** που λειτουργεί το καφεενεδάκι - είναι αισθητή, σχολείο δεν υπάρχει, την εκκλησία του Αγίου Νικολάου την λειτουργεί - κάθε δεύτερη Κυριακή - ο **παπα-Κώστας** απ' το Κουκούλι, ενώ τη βραδιά της Αναστάσεως η λειτουργία γίνεται σε δυο βάρδιες. Τη θερινή περίοδο βέβαια όλα αλλάζουν. Γεμίζει το Καπέσοβο με ντόπιους και επισκέπτες, η παρουσία του Πολιτιστικού Συλλόγου είναι διαρκής και έντονη, ζωντανεύει κάθε μέρα το χωριό και δεν θυμίζει σε τίποτε την μελαγχολική εικόνα του χειμώνα. Τούτο το Σαββατιάτικο ηλιόλουστο μεσημέρι

του χειμώνα το Καπέσοβο είναι ολοζώντανο. Πολλά είναι τα αυτοκίνητα στην είσοδο, γεμάτος ο ξενώνας, άνθρωποι κυκλοφορούν στην πλατεία και ανεβοκατεβαίνουν τα καλντερίμα, ψωνίζουν είδη από τη "Στέρνα", πίνουν κρασί και τσίπουρο στο ταβερνάκι. Παρά τον ήλιο είναι νωρίς ακόμα για να καθίσουμε στα τραπέζια της πλατείας. Στο εσωτερικό της ταβερνούλας ο χώρος είναι μικρός, λιτός αλλά γραφικότατος, με ξύλινο πάτωμα, παραδοσιακή ζαγορίσια διακόσμηση στο ταβάνι, πέτρα στον ένα τοίχο και θαυμάσιο πέτρινο τζάκι με γκριζα πέτρα της περιοχής. Η μαγειρική της **κυρα-Όλγας** είναι αντάξια της φήμης της ήδη από το 1986 που πρωτοάνοιξε το μαγαζί. Αλευρόπιτα, λαχανόπιτα, κρεατόπιτα, τυρόπιτα, εξαιρετικά μαγειρευτά φαγητά και πρώτης ποιότητας κρέατα της περιοχής. Ωραίο τσίπουρο και θαυμάσιο κρασί, απόλυτα αντιπροσωπευτικό της οινικής παράδοσης του Καπέσοβου.

Πεντακόσια περίπου μέτρα έξω από το νότιο τμήμα του χωριού βρίσκεται η βρύση Κάτω Τσιούβαλη, κατασκευασμένη στα 1781 από τον Ιωαννούτσο Καραμεσίνη.

ΕΠΙΦΑΝΕΙΣ ΑΝΔΡΕΣ, ΑΡΧΟΝΤΙΚΑ ΚΑΙ ΚΑΠΕΣΟΒΙΤΕΣ ΑΓΙΟΓΡΑΦΟΙ

Θα ήταν ίσως ελλιπές το άρθρο μας για το Καπέσοβο, αν δεν αναφερόμασταν έστω και συνοπτικά, σε κάποιους επιφανείς του άνδρες, στους Καπεσοβίτες αγιογράφους και σε δυο αρχοντικά του χωριού που είχαμε την τύχη να επισκεφτούμε. Από τον μακρύ κατάλογο των ευεργετών του Καπέσοβου θα αναφέρουμε τους αδελφούς **Κώστα και Παύλο Πασχάλη**, την **Χρυσή Πασχάλη του Γεωργίου**, τον **Χριστόδουλο Μαρίνο**, την **Θεοδώρανα Λαζάρου**, τον **Γεώργιο Κώνστα**, τον **Ζωγράφο Γερογιάννη**. Ανάμεσα στους σημαντικούς επίσης άνδρες θα αναφέρουμε τον **Κωνσταντίνο Μαρίνο** ή **Μαρίνογλου**, μεγαλέμπορο και τραπεζίτη Ιωαννίνων και Κωνσταντινουπόλεως, που διετέλεσε οικονομικός έφορος του Αλή πασά και διευθυντής των εξωτερικών του υποθέσεων.

Ένας από τους σημαντικότερους γιατρούς ήταν ο Καπεσοβίτης **Χριστόδουλος Πασχά-**

λης ή **Πασχάλογλου**. Σε αντίθεση με τους "κομπογιαννίτες" ή "βικογιατρούς" του Ζαγορίου ο Πασχάλογλου είχε σπουδάσει την Ιατρική επιστήμη στην Ευρώπη. Διετέλεσε γιατρός και μυστικοσύμβουλος τεσσάρων Σουλτάνων, γι' αυτό και στην Κωνσταντινούπολη αποκαλείτο ο "εξοχότατος". Ο δεύτερος γνωστός Καπεσοβίτης γιατρός ήταν ο **Κωνσταντίνος Μπρούζος**, γιατρός και μυστικοσύμβουλος του Σουλτάνου Σελήμ Γ'. Αυτός με τις ενέργειές του συνέτεινε, ώστε να διατηρηθεί η ανεξαρτησία του Ζαγορίου επί Αλή Πασά, είχε δε μνηθεί και στην Φιλική Εταιρεία.

Εκείνοι όμως που πραγματικά ξεχώρισαν με την προσωπικότητα, τον πλούτο και την επιρροή τους στα γενικότερα πράγματα της Ηπείρου τον 18ο και 19ο αιώνα ήταν ο **Ιωαννούτσος** ή **Νούτσος Καραμεσίνης** και ο γιος του **Αλέξης Νούτσος**. Ο πρώτος γεννήθηκε το 1730 στο Καπέσοβο και κληρονόμησε από το τραπεζίτη πατέρα του Αλέξιο τεράστια περιουσία που την επαύξησε, με αποτέλεσμα να γίνει ο πλουσιότερος άνθρωπος της

Αρχοντικό Ευρυπίδη Βουλοδήμου.

Οι τοιχογραφίες στο "νοντά" διατηρούνται ακόμα σε καλή κατάσταση και προέρχονται από άγνωστο Χιονιαδίτη ζωγράφο γύρω στα 1900.

Ηπειρού στην εποχή του. Τραπεζίτης και ο ίδιος στην Κωνσταντινούπολη, είχε τεράστια επιρροή σε Έλληνες και Τούρκους με αποτέλεσμα να μείνει γνωστός με την προσωνυμία "**Ρωμηόπασας**".

Το 1760 γνωρίστηκε στο Καπέσοβο και συνδέθηκε με ισόβια φίλια - έγινε "**αδελφοποιός**" - με τον **Αλή Τεπελενλή**, τον οποίο βοήθησε καθοριστικά με την επιρροή του να αποκτήσει το αξίωμα του **Πασά των Ιωαννίνων**. Το 1774 ο Νούτσος Καραμεσίνης ενεργεί και υπογράφει ως Προεστώς το σπουδαίο έγγραφο για την "**Ένωση των Ζαγορισίων και των Ιωαννιτών κατά των εναντίων περιστατικών που συμβαίνουν στην Ήπειρο**". Το πρωτότυπο του σημαντικού αυτού εγγράφου με ημερομηνία 24 Ιανουαρίου 1774 και την υπογραφή αυτών που συμμετείχαν διασώζεται από τον συγγραφέα **Κ. Βαζζώκα** στο αρχείο του προπάππου του.

Με την εγκατάσταση του Αλή το 1788 στο πασαλίκι Ιωαννίνων, ο Νούτσος διορίζεται Γενικός Πρόξενος του Ζαγορίου και των Ιωαννίνων. Μέχρι την δολοφονία του το 1797

από την Σουλεϊμάν πασίνα, ο Νούτσος είναι το σημαντικότερο πρόσωπο στην Ήπειρο. Η τεράστια περιουσία του, η φιλανθρωπία του και η αρχοντιά του έμειναν ως τις μέρες μας ζωντανά στην τοπική παράδοση. Κατασκεύασε, δρόμους, γεφύρια, εκκλησίες, βρύσες και τους δυο μύλους, του "**Κόκκορη**" και του "**Λαζαρίδη**". Έμεινε στην παράδοση σαν ο πιο καλός, ο πιο μεγάλος ευεργέτης του λαού των Ιωαννίνων και του Ζαγορίου.

Μετά την δολοφονία του Ιωαννούτσου Καραμεσίνη ο Αλή Πασάς έκλαψε πικρά τον αδερφικό του φίλο και ορκίστηκε να γίνει πατέρας του γιου του Αλέξη Νούτσου και των θυγατέρων του Καραμεσίνη. Πραγματικά κράτησε με "**μπέσα**" τον όρκο και την υπόσχεσή του. Ο **Γούδας** στο βιβλίο του "**Βίοι παράλληλοι, Αλέξης Νούτσος**" γράφει: "**Χάριν της αληθείας οφείλομεν να ομολογήσωμεν, ότι και αυτός ο Αλή πασάς εις τα τέκνα του Νούτσου επεδαφίλεψεν πατρικήν των οντιμέριμιναν και στοργήν. Και τον μεν υιόν Αλέξιον ανέθρεψε και εξεπαίδευσεν ασυγκρίτως κάλλιον των ιδίων αυτού τέκνων. Τους δε**

συζύγους των τριών θυγατέρων του Νούτσου και τους συγγενείς και τας οικογενείας αυτών επροστάτευσεν αείποτε ως ιδία αυτού τέκνα". Τον Ιωαννούτσο Καραμεισίνη που διετέλεσε Γενικός Πρόξενος από το 1774 ως το 1796 διαδέχθηκε ως το 1799 ο Γεώργιος Μαρίνογλου, πάλι από το Καπέσοβο. Το 1800 διορίστηκε ως Γενικός Πρόξενος ο **Αλέξης Νούτσος** και παρέμεινε μέχρι το 1820. Στη διάρκεια της μακράς αυτής θητείας ευεργέτησε πολλαπλά τους Ζαγορισίους και τους Ηπειρώτες και πρόσφερε μεγάλα ποσά στην Επανάσταση του 21. Ο **Μακρυγιάννης** στα Απομνημονεύματά του γράφει, ότι "*ο Αλέξης Νούτσος έδωσε για την επανάσταση ένα μιλιούν γρόσια*". Και αλλού: "*Είχε μαζί του πολλά χρήματα και πετράδια, όπλα και διάφορα άλλα πολύτιμα, τα οποία έγιναν έρμαιοι της απληστίας του Οδυσσέως*". Άλλωστε η δολοφονία του Αλέξη Νούτσου από τον Οδυσσέα Ανδρούτσο τον Μάιο του 1822 είναι γνωστό ότι έγινε για να ληστέψει την "*μεγάλη παρακαταθήκη*" που είχε πάντοτε

μαζί του.

Θα μπορούσε κανείς να γράψει πολλά ακόμη για τους επιφανείς Καπεσοβίτες και πάλι ελάχιστα θα ήταν.

Ήδη όμως φτάνουμε με τον Θουκυδίδη και τον **Κώστα Ζαμπαλά** που έχει τα κλειδιά, στο αρχοντικό του **Ευρυπίδη Βουλοδήμου**. Τεράστιο σπίτι, από τα πρώτα που συναντάει κανείς στα αριστερά του, καθώς αρχίζει να κατηφορίζει το κάλντερίμι από την άσφαλτο. Είναι ένα από τα αρχοντικά που ξεχωρίζουν με τον όγκο τους.

Ο "*Νοντάς*" ή *οντάς* - το δωμάτιο υποδοχής του αρχοντικού - έχει εντυπωσιακές διαστάσεις και μεγάλα παράθυρα σε ανατολή και δύση, που επιτρέπουν να μπαίνει άφθονο φως. Όλοι οι τοίχοι είναι κατάγραφοι με θαυμάσιες ζωγραφίες από άγνωστο Χιονιάδη ζωγράφο γύρω στα 1900. Το ταβάνι επίσης, είναι το χαρακτηριστικό ξύλινο ταβάνι με τα λεπτά πηγάκια, που σχηματίζουν γεωμετρικά σχέδια. Η επίδραση όμως του χρόνου από την απουσία συντήρησης είναι

Αρχοντικό Ιωάννη Φυλλίδη.

Εξαιρετες τοιχογραφίες και ζωγραφικά θέματα, που φιλοτέχνησαν ζωγράφοι απ' το χωριό Ασπράγγελοι.

φανερή, σε πολλά σημεία οι ξύλινες επιφάνειες έχουν φουσκώσει επικίνδυνα. Στο διπλανό δωμάτιο μια καταπακτή στο σανιδένιο πάτωμα αποκαλύπτει μια στέγνα, με ύψος τουλάχιστον 5 και διάμετρο περίπου 3 μέτρων. Καθώς εγκαταλείπουμε το αρχοντικό και διερχόμαστε από την *κρεβάτα* - τον χώρο όπου καταλήγει η σκάλα ανόδου - παρατηρώ πολλά βιβλία διάσπαρτα παντού και ανάμεσά τους τέσσερα γραμμένα από τον Βουλόδημο. Ο Ευρυπίδης Βουλόδημος που πέθανε στα μέσα της δεκαετίας του 1990 ήταν ανήσυχος πνεύμα και διετέλεσε σχεδόν 40 χρόνια Πρόεδρος της Κοινότητας του χωριού του. Ως ανάμνηση της επίσκεψής μας στο σπίτι που έζησε καταγράφω τους τίτλους των βιβλίων του: "*Ελεγχόμενη κτηνοτροφική περιοχή Ζαγοριού, Γιάννινα 1981*", "*Μερικές σκέψεις για τη σωτηρία του Ζαγοριού, Γιάννινα 1984*", "*Ζαγορίσιος Αχός, Διηγήματα, Γιάννινα 1987*" και "*Το χωριό μου το Καπέσοβο σε φωτογραφίες, Ιωάννινα 1992*".

Το δεύτερο αρχοντικό που επισκεπτόμαστε

είναι το σπίτι του **Ιωάννη Φυλλίδη**, πολύ κοντά στον ξενώνα μας. Είναι το μοναδικό σπίτι στο Ζαγόρι, που έχει ζωγραφισμένη κάποια εξωτερική του επιφάνεια (το γείσο της στέγης). Την επίσκεψη σ' αυτό το αρχοντικό την οφείλουμε στην ευγενική ανταπόκριση της **Αλίκης Φυλλίδη**, που ήρθε μαζί με τον άντρα της **Αχιλλέα** από το Κουκούλι, μετά από παράκληση του Θουκυδίδα. Είναι κι αυτό ένα πολύ μεγάλο τριώροφο σπίτι του 19ου αιώνα, με εξωτερική τοιχοποιία στιβαρή και σε άριστη κατάσταση, εσωτερικό όμως που έχει ανάγκη από πολλές και δαπανηρές παρεμβάσεις, που είναι αδύνατον να αντιμετωπισθούν από τους σημερινούς του ιδιοκτήτες. Από τον πρώτο όροφο οδηγούμαστε με εσωτερική σκάλα, αρχικά λίθινη και μετά ξύλινη, στην *κρεβάτα* του δεύτερου ορόφου, που έχει παμπάλαιο σανιδένιο πάτωμα, και δυο μεγάλα φωτεινά παράθυρα που βλέπουν δυτικά. Αριστερά βρίσκεται το *μαντζάτο* (το χειμωνιάτικο δωμάτιο) με τρία παράθυρα και κλασικό ταβάνι με πυχάκια. Ο *Νοντάς* είναι

Ναός Κοίμησης της Θεοτόκου, στην είσοδο του Καπέσοβου. Είναι μικρή μονόχωρη ξυλόστεγη αίθουσα με τρίπλευρη αψίδα, χτισμένη με αργολιθοδομή.

κατάγραφος στους τοίχους με θαυμάσιες ζωγραφίες που φιλοτέχνησαν ζωγράφοι απ' τους Ασπράγγελους. Δυστυχώς όμως κι εδώ η φθορά του χρόνου είναι εμφανής, το επίχρισμα των τοίχων σε πολλά σημεία έχει φουσκώσει ή απομακρυνθεί, με αποτέλεσμα να έχει αποκαλυφθεί η πέτρινη τοιχοποιία.

Άλλη μια ξύλινη σκάλα οδηγεί στην "Λότζα", το καλοκαιρινό δωμάτιο του τρίτου ορόφου, με παράθυρα, φως και υπέροχη θέα. Το αρχοντικό Φυλλίδη κατοικείται σήμερα από τους ιδιοκτήτες του μόνον κατά την θερινή περίοδο.

Ενότητα τελευταία σε σειρά παρουσίασης αλλά όχι και σε σημασία αφήσαμε τους **Καπεσοβίτες Αγιογράφους**. Πληρέστατο βοήθημα για το άρθρο μας και πολυτιμότεο απόκτημα για τη βιβλιοθήκη μας έχουμε την εκπληκτική έκδοση με τίτλο: "ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΣΤΟ ΕΡΓΟ ΤΩΝ ΖΩΓΡΑΦΩΝ ΑΠΟ ΤΟ ΚΑΠΕΣΟΒΟ ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΟΥ" Πρόκειται για την διδακτορική διατριβή του **Δημήτρη**

Κωνσταντίου, που υπηρέτησε ως Προϊστάμενος της 8ης Εφορείας Βυζαντινών Αρχαιοτήτων. Από τις 300 μεγάλες σελίδες του συγγράμματος σταχυολογούμε επιγραμματικά κάποια ελάχιστα στοιχεία, που θεωρούμε ως τα πλέον απαραίτητα.

Οι Καπεσοβίτες αγιογράφοι λοιπόν έχουν μείνει γνωστοί με το παρωνύμιο "Βογάδες" ή "**Μπογάδες**", που προέρχεται από τις μπογιές, τα χρώματα. Πρόκειται για δεκαοκτώ συνολικά άτομα που αγιογραφούν και ασχολήθηκαν με την φορητή εικόνα, την τοιχογραφία και το χρύσωμα των τέμπλων.

Λαϊκό έργο τους δεν υπάρχει. Ο πρώτος αγιογράφος συναντάται σε φορητή εικόνα το 1730 και ο τελευταίος εμφανίζεται το 1847 να καθαρίζει τις δεσποτικές εικόνες του τέμπλου του Ι.Ν. Αγ. Νικολάου Καπεσόβου. Οι Καπεσοβίτες αγιογράφοι είναι ευλαβείς και ευσεβείς. Είναι ιερωμένοι και λαϊκοί Είναι λιτοί και ασκητικοί. Σ' εκείνες τις εποχές η αγιογραφία συνδέεται με την ιερωσύνη και

αυτό συμβαίνει με την οικογένεια των Καπεσοβιτών αγιογράφων. Η δραστηριότητά τους περιορίζεται μόνον στα όρια του σημερινού νομού Ιωαννίνων. Το επάγγελμα του αγιογράφου το ασκούν κατά παράδοση και ανήκουν κυρίως σε τρεις συγγενικές οικογένειες: του **Αναστασίου**, του **Αθανασίου μοναχού** και του **Νικολάου**, μαζί με τα παιδιά και τα εγγόνια τους. Η μόρφωσή τους είναι στοιχειώδης. Όταν οι χορηγοί, οι ιερείς, οι επίτροποι ή οι ηγούμενοι των μονών που αγιογραφούν είναι του ίδιου επιπέδου, τότε οι κτητορικές επιγραφές είναι ανορθόγραφες. Το κλίμα φαίνεται ότι αλλάζει ριζικά την τελευταία δεκαετία του 18ου και την πρώτη του 19ου αιώνα. Όλες οι επιγραφές αυτής της περιόδου είναι όχι μόνον ορθογραφήμενες, με σωστό τονισμό και στίξη, αλλά και με λόγο ύψος, από το οποίο δεν λείπουν οι αρχαϊσμοί. Αντανακλούν με αυτό τον τρόπο το ανώτερο μορφωτικό επίπεδο των ηγουμένων, των χορηγών ή των επιτρόπων που επιβλέπουν την

αγιογράφηση. Το γεγονός βέβαια αυτό δεν είναι άσχετο με την ίδρυση στα περισσότερα χωριά σχολείων και τη μετατροπή των Ιωαννίνων σε ισχυρότατο κέντρο παιδείας και κέντρο του λεγόμενου "Νεοελληνικού Διαφωτισμού".

Οι Καπεσοβίτες αγιογράφοι έχουν καλλιτεχνική δραστηριότητα όλο το χρόνο, σε αντίθεση με τους Χιονιαδίτες, που αρχίζουν τη δουλειά τους την άνοιξη, μετά την γιορτή του Αγ. Γεωργίου και τελειώνουν το φθινόπωρο, του Αγ. Δημητρίου. Οι εργασίες εκτελούνται ταχύτατα, πολλές φορές μέσα σ' ένα μήνα, αφού το συνεργείο είναι πολυμελές, με αρχιτεχνίτη, κάλφες και βοηθούς. Είναι επαγγελματίες ζωγράφοι και όχι αγρότες ή κτηνοτρόφοι που εποχιακά ασχολούνται με την ζωγραφική. Οι Καπεσοβίτες αγιογράφοι αποτελούν μια κλειστή ομάδα τεχνιτών με επαγγελματική συνείδηση, όχι όμως και αντίστοιχη οργάνωση. Τον κύριο ρόλο παίζει η οικογενειακή παράδοση, το άγραφο και

Εσωτερικά ο ναός της Κοίμησης της Θεοτόκου είναι κατάγραφος με τοιχογραφίες του 1793 από τον Καπεσοβίτη ζωγράφο Αναστάσιο και τους γιους του Ιωάννη και Γεώργιο.

εθιμικό δίκαιο είναι αυτό, που καθορίζει τους όρους άσκησης του επαγγέλματος. Ως προς την τεχνοτροπία και τεχνική οι ζωγράφοι από το Καπέσοβο οργανώνουν κατά κανόνα τις συνθέσεις γύρω από έναν άξονα, τον οποίον καταλαμβάνει το κύριο πρόσωπο της παράστασης.

Οι σκηνές πάντοτε εγγράφονται σε πλαίσιο και οι παραστάσεις μοιάζουν με πίνακες, ειδικά στους μεγάλους ναούς που υπάρχει ευχέρεια χώρου. Στις συνθέσεις δεν υπάρχει κίνηση. Εκείνο που διαπιστώνει κανείς είναι μια τάση προς το πάγωμα των κινήσεων. Ο χρόνος σαν να σταμάτησε και οι κινήσεις μένουν μετέωρες.

Εξαιρετικά πλούσιο στις παραστάσεις των ζωγράφων από το Καπέσοβο είναι το αρχιτεκτονικό τοπίο, που λειτουργεί και αυτό είτε ως μέσον για την απόδοση του βάθους είτε ως σκηνογραφικό πλαίσιο του χώρου της δράσης για να αναδεικνύονται οι μορφές.

Στο πλαίσιο των μορφών δείχνουν οι Καπεσοβίτες ζωγράφοι την ικανότητά τους στη

ζωγραφική. Για 100 περίπου χρόνια δημιουργούν μορφές με στιβαρά αλλά σχετικά επιμήκη σώματα. Οι αναλογίες των σωμάτων είναι κανονικές, αν και παρατηρούνται ενίοτε δυσαρμονίες στο σχεδιασμό των μελών των σωμάτων. Η απόδοση των ενδυμάτων είναι διαφορετική από ζωγράφο σε ζωγράφο. Γενική όμως είναι η διαπίστωση, ότι λείπει η σκληρότητα στην πτυχολογία. Οι δυτικές επιδράσεις εντοπίζονται σε όλους τους ζωγράφους αλλά αφομοιώνονται από το χαρακτήρα ολόκληρου του έργου. Μέσα από τα πρότυπά τους ή μέσα από τις χαλκογραφίες που κυκλοφορούν αυτή την εποχή, δανείζονται στάσεις, σύμβολα και ενδύματα, για να κάνουν τη ζωγραφική τους πιο πλούσια και ελκυστική. Όμως μετά το 1800 το μπαρόκ εισβάλλει και στο εσωτερικό του ναού και όχι μόνον σε μεμονωμένα στοιχεία.

Καλύτερος τεχνίτης είναι ο Αναστάσιος. Ως προς την εικονογραφία ακολουθεί κατά κανόνα την ορθόδοξη παράδοση, ενώ τα δυτικά δάνεια αφομοιώνονται από το σύνολο

Ναός Αγίου Νικολάου.

Τρίκλιτη ξυλόστεγη βασιλική, χτισμένη με ισχυρή αργολιθοδομή το 1793 με δαπάνες του Ιωαννούτσου Καραμεσίνη. Το εσωτερικό του Ναού του Αγίου Νικολάου είναι κατάγραφο με τοιχογραφίες των Καπεσοβιτών ζωγράφων Ιωάννη και Αναστασίου. Η ιστορία έγινε το 1793 με δαπάνες του Ιωαννούτσου Καραμεσίνη. Διακρίνονται "Η Σωτηρία των δυο κατ'αδικών" (αριστερά) και "Η παραβολή του οφείλοντος τα εκατό τάλαντα" (δεξιά). Φωτ. αρχείο Δ. Κωνσταντίου και ΤΑΠ: Β. Βουτσά

του έργου του. Ο πιο σημαντικός όμως ζωγράφος της εποχής είναι ο γιος του Αθανασίου, **Ιωάννης**. Αυτόν επιλέγει ο άρχοντας Νούτσος Καραμεσίνης για να αγιογραφήσει τον κεντρικό ναό του Καπεσόβου. Για περισσότερα από 30 χρόνια αγιογραφεί ναούς, εικόνες, χρυσώνει τέμπλα στο Ζαγόρι και σε άλλα χωριά της ευρύτερης περιοχής των Ιωαννίνων. Το εικονογραφικό του θεματολόγιο είναι πλουσιότατο. Στα πρώιμα έργα του είναι πιο συντηρητικός, όσο όμως πλησιάζουμε στα τέλη του αιώνα, η ρήξη με την παράδοση είναι ορατή. Βρισκόμαστε μπροστά σε μια νέα βούληση από αυτούς τους ζωγράφους χωρικής καταγωγής; Θα ήταν εξαιρετικά απίθανο, αν η παρατήρηση αυτή περιοριζόταν μόνον στους καπεσοβίτες ζωγράφους. Πίσω τους όμως βρίσκονται ο ηπειρώτης έμπορος και δωρητής, εμποτισμένος από πνεύμα ανανέωσης και προόδου, καλλιεργημένο στα σημαντικότερα κέντρα της Δύσης, της κεντρικής Ευρώπης και της Ρωσίας.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Όταν το φθινόπωρο του περασμένου έτους, αρχίζαμε από το Κουκούλι το μεγάλο οδοιπορικό μας στο Ζαγόρι, δεν αγνοούσαμε βέβαια την έκταση και τις δυσκολίες του εγχειρήματος. Ούτε όμως μπορούσαμε να φανταστούμε, ότι η έντονη αυτή περιηγητική μας διάθεση θα μετεξελίσσετο αμέσως σε ακόμη εντονότερη επιθυμία για ιστορική και πολιτιστική έρευνα αυτής της περιοχής στη διαδρομή του χρόνου. Είναι απίστευτος ο όγκος, το πλήθος και το τεράστιο ενδιαφέρον των ιστορικών πηγών και συγγραμμάτων, που αναφέρονται στο Ζαγόρι και γενικότερα στην Ήπειρο. Και βέβαια είναι πρακτικά αδύνατη η έστω και επιγραμματική αναφορά αυτών των στοιχείων σε ένα μόνον άρθρο. Ας μας συγχωρέσουν λοιπόν οι αναγνώστες μας και ιδιαίτερα οι ερευνητές του Ζαγοριού και της Ηπείρου για τις όποιες προσωρινές παραλείψεις μας, αφού είναι δεδομένη η πρόθεσή μας να επιμερίσουμε

όλα τούτα τα στοιχεία σ' αυτό το μακροχρόνιο, όπως προβλέπεται, οδοιπορικό για το Ζαγόρι.

Το τελευταίο πρωινό μας στο Καπέσοβο πίνουμε όπως πάντα τον καφέ μας με τη συντροφιά της Βελισσαρίας. Ξαφνικά η Άννα αντιλαμβάνεται έξω από το παράθυρο μια

να παίρνει και διαφορετικές πόζες κάθε φορά που η Άννα πιέζει το μπουτόν της μηχανής της.

Το απόγευμα μας βρίσκει για μια τελευταία φορά στην κορυφή της Γραδίστας, στο εκκλησάκι των Ταξιαρχών, χτισμένο στα 1770 από τον Ζωγράφο Γερογιάννη. Είναι οι τελευταίες εικόνες που θέλουμε να κρατή-

Παραδοσιακή ζαγορίσια φυσιογνωμία η κυρα-Λέγκω, εξακολουθεί να πλέκει χωρίς γυαλιά, παρά τα 93 της χρόνια.

Ένας μικρούλης σκίουρος στην αυλή του Ξενώνα, ποζάρει χαριτωμένα, δείχνοντας να απολαμβάνει τον φωτογραφικό φακό που τον σημαδεύει.

κίνηση.

-Ένα σκιουράκι, ψιθυρίζει όλο χαρά.

-Είναι τακτικός φίλος του σπιτιού, λέει η Βελισσαρία.

Με απαλές κινήσεις η Άννα προσαρμόζει τον τηλεφακό στη μηχανή της και φωτογραφίζει τον σκίουρο μέσα από το παράθυρο. Ύστερα, καθώς ο σκίουρος παρακολουθεί αδιάφορος, ανοίγει σιγά την πόρτα και βγαίνει στην αυλή. Έκπληκτος παρακολουθώ απ' το παράθυρο το σκιουράκι, όχι μόνον να μην αντιδρά αλλά

ΦΩΤ. Θ. ΜΠΑΣΙΟΥΡΑΚΗΣ

σουμε απ' το Καπέσοβο. Λίγη ώρα όμως αργότερα μια άλλη εικόνα, απείρως ωραιότερη, έρχεται να προστεθεί και να κυριαρχήσει στις αναμνήσεις μας. Είναι η εικόνα της **κυρα-Λέγκως**, 93 ετών, μητέρας της Βελισσαρίας και της Αθηνά. Την βρίσκουμε καθισμένη στον καναπέ της, πάνω στη βελέντζα, δίπλα στο αναμμένο τζάκι. Φυσιογνωμία, ήρεμη, αρχοντική, κρατάει στα χέρια της ένα εργόχειρο και πλέκει.

-Ακόμα πλέκεις; τη ρωτάω.

-Τι να κάνω; Αν μείνω αργή θα τα βάζω με τις κόρες μου και με τον εαυτό μου.

Μια εξαίσια μυρωδιά βγαίνει από το χώρο της κουζίνας. Αμέσως μετά εμφανίζεται η Βελισσαρία κρατώντας στα χέρια ένα ταψί με μια ροδοψημένη "αλευρόπιτα".

-Μια τελευταία γεύση απ' το Καπέσοβο, λέει χαμογελώντας. Ως την επόμενη φορά που θα ξαναρθείτε.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Το ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΠΑΝΟΡΑΜΑ ευχαριστεί από καρδιάς:

-Τις κυρίες **Βελισσαρία** και **Αθηνά** για τη θερμή φιλοξενία τους.

-Τον **Θουκυδίδη Παπαγεωργίου**, για τις πληροφορίες, τις περιηγήσεις και τις πολύτιμες βοήθειές του.

-Τον Πρόεδρο της Ιστορικής και Λαογραφικής Εταιρείας Ζαγορίου **Απόστολο Ντιναλέξη**, για τις πληροφορίες και την εξαιρετικά σημαντική βιβλιογραφία που έθεσε στη διάθεσή μας.

-Τον Φωτογράφο **Κώστα Ζησίδη**, για την πρόθυμη διάθεση του φωτογραφικού του αρχείου.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Ι. Λαμπρίδης, "ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΑ ΑΓΑΘΟΕΡΓΗΜΑΤΑ", Εκδ. Εταιρείας Ηπειρωτικών Μελετών, Ιωάννινα 1971
2. Ι. Λαμπρίδης "ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΑ ΜΕΛΕΤΗΜΑΤΑ", Εκδ. Εταιρείας Ηπειρωτικών Μελετών, Ιωάννινα 1993
3. Δ. Ν. Κωνσταντίου, "ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΣΤΟ ΕΡΓΟ ΤΩΝ ΖΩΓΡΑΦΩΝ ΑΠΟ ΤΟ ΚΑΠΕΣΟΒΟ ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΟΥ", εκδ. Υπουργείου Πολιτισμού, Αθήνα 2001

4. Χ. Σταματοπούλου, “ΖΑΓΟΡΙ”, Εκδ. ΜΕΛΙΣΣΑ, Αθήνα 1999

5. Γ. Παπαγεωργίου, “ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΙ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΙ ΜΗΧΑΝΙΣΜΟΙ ΣΤΟΝ ΟΡΕΙΝΟ ΧΩΡΟ”, Εκδ. Ριζαρείου Σχολής, Ιωάννινα 1995

6. Μ. Κ. Οικονόμου, “ΕΥΕΡΓΕΤΕΣ-ΔΩΡΗΤΕΣ ΤΩΝ ΧΩΡΙΩΝ ΤΟΥ ΖΑΓΟΡΙΟΥ ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ 1940”, Αθήνα 1980.

7. Κ. Ι. Βαρζώκα, “ΙΩΑΝΝΟΥΤΣΟΣ-ΑΛΕΞΙΟΥ ΚΑΡΑΜΕΣΙΝΗ, ΣΟ ΡΩΜΗΟΠΑΣΑΣ”, Εκδ. Πολ. Συλ. Καπεσόβου “ΑΛΕΞΗΣ ΝΟΥΤΣΟΣ”, Γιάννινα 1988

8. Κ. Ι. Βαρζώκα, “ΑΛΕΞΗΣ ΝΟΥΤΣΟΣ”, Γιάννινα 1971

9. Χ. Παπαϊωάννου, “ΠΡΟΣΤΑΤΕΥΟΜΕΝΗ ΠΕΡΙΟΧΗ ΒΟΡΕΙΑΣ ΠΙΝΔΟΥ”, Εκδ. ΗΠΕΙΡΟΣ Α.Ε. Αναπτυξιακή εταιρεία, Θεσ/νίκη 2001

10. Ε.Μ. Βουλοδήμου, “ΤΟ ΧΩΡΙΟ ΜΟΥ ΤΟ ΚΑΠΕΣΟΒΟ ΣΕ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ”, Ιωάννινα 1992

11. Ε.Μ. Βουλοδήμου, “ΜΕΡΙΚΕΣ ΣΚΕΨΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗ ΣΩΤΗΡΙΑ ΤΟΥ ΖΑΓΟΡΙΟΥ”, Γιάννινα 1984

12. “ΧΑΡΤΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ” ΡΗΓΑ ΒΕΛΕΣΤΙΝΛΗ ΘΕΤΤΑΛΟΥ, Ημερολόγιο 1999, Εκδ. Πολιτ. Συλ. Καπεσόβου “ο ΑΛΕΞΗΣ ΝΟΥΤΣΟΣ”

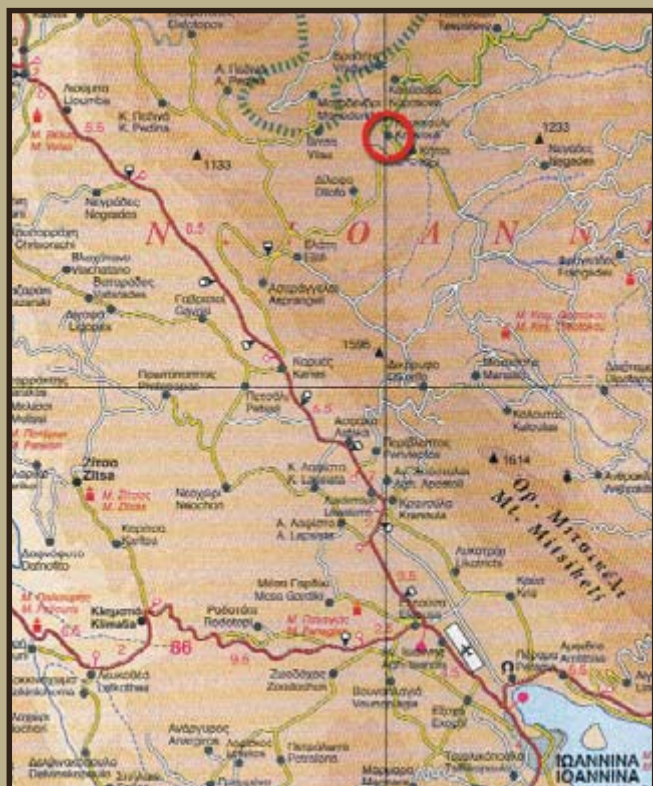
13. Ε.Π. Μακρή, “ΤΑ ΖΑΓΟΡΟΧΩΡΙΑ”, Β' Εκδ. Ιωάννινα 2001

14. Σ. Εργολάβου, “ΤΑ ΖΑΓΟΡΟΧΩΡΙΑ ΣΤΙΣ ΑΡΧΕΣ ΤΟΥ ΑΙΩΝΑ ΜΑΣ” Εκδ. Ηπειρος, Ιωάννινα 1993

15. Α. Ντιναλέξης, Βιβλιοπαρουσίαση συγγράμματος Α. Κωνσταντίου “Προσέγγιση στο έργο των ζωγράφων από το Καπέσοβο της Ηπείρου”, περιοδ. “ΤΟ ΖΑΓΟΡΙ ΜΑΣ”, τεύχος 286, Φεβρ. 2002

16. Απομνημονεύματα Μακρυγιάννη.

ΧΉΣΟΒ̈ Α̈Ο Θ̈Ξ̈Ν̈Ϊ Ο̈Ϊ Ν̈Ε̈Ο̈

ΔΙΑΜΟΝΗ:

Ξενώνας ΚΑΠΕΣΟΒΟ
ΤΗΛ. 06530/71724, 0945/529357

ΔΙΑΤΡΟΦΗ:

Καφέ-Ταβέρνα κυρα-Όλγας
ΤΗΛ. 06530/71708, 0944/744559
“ΣΤΕΡΝΑ”
ΤΗΛ.: 06510/33570,
0977/202817, 0944/751524

Κάθε χρόνο 20 Ιουλίου
διοργανώνεται το φημισμένο
πανηγύρι του Προφητηλία.

ΑΠΟΣΤΑΣΕΙΣ ΚΑΠΕΣΟΒΟΥ:

Από Ιωάννινα : 45 χλμ
Από Αθήνα : 485 χλμ
Από Θεσ/νίκη :
α) μέσω Κατάρρας : 400 χλμ
β) μέσω Κόνιτσας 340 χλμ
γ) μέσω Γρεβενών -Βασιλίτσας
300 χλμ.

Από τον χάρτη “Ηπειρος -
Θεσσαλία” των Road
Editions